

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

VZNIK ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

Autor práce: Michaela Svobodová
Studijní obor: Regionální studia
Forma studia: Prezenční
Vedoucí práce: Mgr. Štěpán Strnad
Katedra: Společenských věd

2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna ke studijním účelům.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Štěpánu Strnadovi za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD	5
1 CÍLE A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	7
2 SNAHA O SAMOSTATNÝ STÁT	8
2.1 Habsburská monarchie	8
2.2 Vznik první světové války	9
2.3 Protirakouská politika a Mafie	11
2.4 Masarykova zahraniční akce	13
3 PŘELOMOVÝ ROK 1917	17
3.1 Československé legie v Rusku	17
3.2 Československé legie v Itálii a ve Francii	19
3.3 Manifest českých spisovatelů	21
3.4 Na válečných frontách	23
4 KRIZE RAKOUSKO-UHERSKA	27
4.1 Tříkrálová deklarace	27
4.2 Májová manifestace	28
4.3 Národní výbor	30
4.4 Pittsburská dohoda	31
5 VZNIK ČSR	34
5.1 Washingtonská deklarace	34
5.2 Ženevská jednání	37
5.3 28. říjen 1918	38
5.4 Versailleská mírová konference	43
5.5 Problémy nově vzniklého státu	44
ZÁVĚR	51
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	52
ABSTRAKT	55
ABSTRACT	56

ÚVOD

Období vzniku samostatné Československé republiky a události, které mu předcházely jsou důležitým mezníkem českých dějin. Do té doby byly vždy České země součástí nějaké říše. V roce 1918 došlo poprvé k osamostatnění, bohužel jen na krátkou dobu. Již před první světovou válkou se objevovaly snahy odtrhnout se od habsburské monarchie a získat suverenitu. Tehdy ale bylo Rakousko-Uhersko ještě mocnou říší. Češi i Slováci byli utlačováni, jejich mateřský jazyk existoval pouze mezi nejnižšími vrstvami obyvatel, šlechta mluvila výhradně německy. Na Slovensku probíhala zase přísná maďarizace.

S první světovou válkou se naskytla příležitost vše změnit. Ke slovu se dostaly osobnosti, které byly odhodlány řešit českou otázku. V rámci Rakousko-Uherska to však nebylo možné, fungovala zde tvrdá perzekuce a tresty. Nejvíce se zde prosazoval Tomáš Garrigue Masaryk. Odjel ze své vlasti a organizoval československý odboj ze zahraničí. Navázal velmi důležité styky s předními představiteli západních států. Po něm emigroval i Edvard Beneš. Byl to výborný diplomat a znalec práva. V průběhu války získávali i politici v Čechách odvahu vzdorovat monarchii, hlavně tehdy, když byl zánik Rakousko-Uherska nevyhnutelný. Dalo by se říci, že Rakousko-Uhersko zničila válka, kterou samo vyhlásilo. Obyvatelé se začali bouřit a stávkovat. Čeští vojáci opouštěli rakousko-uherskou armádu a přecházeli na stranu západních mocností.

Kapitulace Rakousko-Uherska přinesla nové možnosti, ale také problémy. Státy bývalé monarchie byly samostatné a musely se s tím vypořádat. V říjnu 1918 došlo ke spojení Čechů a Slováků. Vytvořením nového státu se vytvořila i nová kapitola dějin, a to nejen českých. Zpřetrhala se zde pouta, která pevně svazovala státy střední Evropy v jeden celek, ale vznikla zase nová. Velkými spojenci československého odboje byly Francie, Velká Británie a Spojené státy americké.

Po vyhlášení samostatné republiky bylo nutné řešit mnoho problémů, zejména pak německou národnostní otázku, jenž znamenala pro republiku zánik poté, co Němci obnovili svou válkou zničenou ekonomiku a zahájili útok proti střední Evropě.

Práce T. G. Masaryka i Edvarda Beneše se stala velkým přínosem, nejen pro vznik Československa v roce 1918, ale i pro budoucí generace. Masarykovy i Benešovy diplomatické schopnosti byly úctyhodné. Oba dokázali přesvědčit hlavy západních mocností o důležitosti české otázky. V textu budou zmíněny ty nejdůležitější kroky, které podnikl T. G. Masaryk nebo Edvard Beneš v zahraničním československém

odboji. Práce je založená na studiu literatury a na výtahu klíčových událostí. Důležitým zdrojem je odborná literatura, zejména pak *O samostatný československý stát* od Jana Galandauera, *Budování státu* od Ferdinanda Peroutky nebo *Bez legend* od Karla Pichlíka.

1 CÍLE A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Bakalářská práce je zaměřena teoreticky. Klíčové pro ni bude bádání v literatuře zaměřené na vznik samostatné Československé republiky jako jsou sborníky dokumentů, životopisy politiků, ale i literatura, která zachycuje historii habsburské monarchie a pozdějšího Rakousko-Uherska. V práci se objeví i knihy, jenž se zabývají podrobným rozbohem každého dne na bojištích první světové války, z nichž vyberu informace důležité pro tuto práci. Stěžejní bude i literatura zaměřená na Tomáše Garrigue Masaryka, jeho život a nadčasové názory na politické a společenské dění.

Velmi mě inspirovala kniha *O samostatný Československý stát 1914–1918* od Jana Galandauera, podle níž budu postupovat v celé práci systematicky od prvopočátků československého odboje, až po vznik samostatného státu. Při shromažďování podkladů mi také pomohla návštěva vily Hany a Edvarda Benešových v Sezimově Ústí u Tábora. Zde jsem získala důležité zdroje, které budou provázet prakticky celou práci, např.: *Světová válka a naše revoluce* – autorem je Edvard Beneš. V závěru práce bych se ráda zaměřila na problémy, kterým musel nově vzniklý stát čelit a co vedlo k zániku samostatného Československa. Práce by po dokončení měla vytvořit celkový přehled o událostech, osobnostech a historických faktech, které byly zásadní pro vznik samostatné Československé republiky.

2 SNAHA O SAMOSTATNÝ STÁT

2.1 Habsburská monarchie

V 16. století byly země střední Evropy sjednoceny v habsburské říši. Habsburská monarchie se vyvíjela od roku 1526, kdy se arcivévoda Ferdinand I. stal českým králem a tím i panovníkem na Moravě ve Slezsku, Horní a Dolní Lužici a králem uherským. Tak byly položeny základy mnohonárodnostního státu, v němž od roku 1848 vládl císař a král František Josef I. Území říše se postupně zvětšovalo díky dobře promyšlené sňatkové politice nebo naopak zmenšovalo kvůli prohraným válkám. V roce 1867 prošla monarchie zásadními změnami. Císař František Josef I. uzavřel tzv. vyrovnání, což znamenalo, že se do té doby jednotná rakouská říše rozdělila o moc s Maďary, aby společně vládli ostatním národům. Habsburská monarchie se změnila ve federativní Rakousko-Uhersko. Panovník se nechal slavnostně korunovat králem uherským. Byla zde i společná ministerstva a úřady. Hranici tvořila říčka Litava (odtud pochází označení Předlitavsko – Rakousko a Zalitavsko – Uhry). Tyto dva vedoucí národy prosazovaly Němčinu a Maďarštinu. Postupně se Rakousko-Uhersko rozšiřovalo o Chorvatsko, Srbsko, Rumunsko, Bosnu a Hercegovinu. Rakousko-Uhersko bylo mocný hospodářský a politický činitel. Zemská legislativa byla v kompetenci jednotlivých národů. To způsobilo, že státy se stávaly silnějšími a nebyly na sobě závislé, spojoval je pouze panovník, říšské orgány a instituce.¹

Rakousko-Uhersko se průběžně rozvíjelo a patřilo mezi přední mocnosti. Rakouská říše však stále více zaostávala, poněvadž nedokázala využít možnosti, které přinášela industrializace. Do prvního desetiletí 20. století se rozvíjelo Německo, ostatní země za ním zaostávaly. Byly zde velké rozdíly mezi Předlitavskem, do něhož patřily průmyslové a moderní rakouské a české země, a Zalitavskem, jež bylo hlavně zemědělskou oblastí. Rakouské a české země tvořily díky svému dynamickému rozvoji hlavní průmyslovou základnu Rakousko-Uherska.²

V českých zemích tedy po jazykovém a národním obrození v průběhu 19. století nastal obrovský hospodářský rozmach. A na přelomu 19. a 20. století již existuje plně vyvinutý a strukturovaný český národ, který ale nemá svůj vlastní stát. Slováci žili ve východní části říše – Uhrách. Tam probíhala maďarizace a slovenský národní život

¹ PERNES, J. *Pod habsburským orlem*. Praha, 2001, s. 46-52.

² PROKŠ, P. *Konec říše Habsburků*. Praha, 2004, s. 84-85.

strádal. Neexistovaly zde slovenské vysoké školy, postupně byly rušeny i školy střední a potlačovala se i výuka slovenského jazyka na základních školách. Slovenští politici se snažili vyjednat lepší podmínky pro rozvoj svého národa v rámci Uher. Češi se pokoušeli dosáhnout stejného postavení jaké měly Uhry.³ Příslušníci českého národa byly kvůli své národnosti záměrně diskriminováni a měli omezený nebo úplně znemožněný přístup k vyšším pracovním místům ve státních službách, proto se věnovali hlavně soukromému podnikání a peněžnictví.⁴ Slováci ale ani Češi nebyli spokojeni, přáli si spravedlivou národnostní přestavbu a přeměnu Rakousko-Uherska v demokratický stát.⁵ Radikální řešení české a slovenské otázky, které předpokládalo zánik skoro čtyři sta let fungujícího celku, bylo pokládáno za nevýhodné a nemožné. Kdyby se rakousko-uherská monarchie rozpadla, pokus Čechů o vytvoření samostatného státu by narazil na tvrdý odpor Německa a početné německé menšiny v českých zemích. Ani západoevropské mocnosti nestály o dělení Rakousko-Uherska, protože to by mohlo posílit panství Německa, nebo pozici carského Ruska. V habsburské monarchii viděly záruku evropské rovnováhy.⁶

2.2 Vznik první světové války

Jedním z výrazných rysů vývoje podunajského soustátí byl tedy nezadržitelný vzestup Slovanů. Veškeré problémy habsburské říše vedly k tomu, že vedoucí osobnosti prosazovaly přesvědčení, že jediný možný způsob, jak zastavit mocenský úpadek Rakousko-Uherska a udržet v něm německou i maďarskou nadvládu, je válka na Balkáně.⁷

Sílící náznaky možného vypuknutí války v Evropě vyplývaly z vyhrocených vztahů mezi velmocemi, které se připravovaly na případné ozbrojené střetnutí. Snažily se získat vhodné spojence do očekávané války. V druhé polovině 19. století a na počátku 20. století vznikla dvě uskupení – Trojspolek a Dohoda. Základem Trojspolku byly centrální mocnosti Německo, Rakousko-Uhersko a Itálie. Proti nim se zformoval druhý blok – Francie, Velká Británie a Rusko. Jednotlivé mocnosti Trojspolku a Dohody vytvořily vlastní plány k nasazení svých vojsk do případné války.

³ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 7-12.

⁴ PROKŠ, P. *Konec říše Habsburků*. Praha, 2004, s. 92.

⁵ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 7-12.

⁶ PICHLÍK, K. *Bez legend: Zahraniční odboj 1914-1918*. Praha, 1991, s. 13-15.

⁷ PROKŠ, P. *Konec říše Habsburků*. Praha, 2004, s. 98-99.

Ohnisko válečného nebezpečí vzniklo na Balkáně. Zdejší státy se chtěly natrvalo vymanit z nadvlády Turecka. V letech 1911 – 1912 válčila Itálie s Tureckem o území v severní Africe. Balkánské státy využily této situace, kdy Turecko bylo zaneprázdněno bojem a v letech 1912-1913 došlo ke dvěma ozbrojeným střetům na Balkáně, jež jsou považovány za počáteční etapu první světové války. Postupně zahájily boj proti Turecku i Srbsko, Černá Hora, Bulharsko a Řecko. Převratné změny na Balkáně sledovaly ostatní velmoci. Podnětem k ráznému postupu bylo dobytí albánského přístavu Skadar vojsky Černé Hory v roce 1912. Učinila to bez ohledu na protesty velmocí. Rakousko-Uhersko chtělo zahájit vojenskou akci na Balkáně. Rusko, Francie a Velká Británie byly proti, neboť se obávaly vypuknutí celoevropské války. V roce 1913 vyhlásilo Rakousko-Uhersko ultimátum na vyklizení Skadaru, pod vyhrůžkou vyhlášení války Černé Hoře. Nakonec byl přístav vyklizen. Při dalším střetu vpadly Albánci na území Srbska, jehož armáda útok odvrátila a pronásledovala vojáky zpět do Albánie. Proti tomu se postavila Vídeň. Obávala se, že Srbsko získá přístup k moři a také toho, že si ostatní Jihoslované vezmou ze Srbska příklad a pověst monarchie bude ohrožena ještě více. Srbsko a Rakousko-Uhersko se pokusily celou roztržku urovnat vyjednáváním, ale bez výsledně. Srbové chtěli kvůli své bezpečnosti ponechat vojska v Albánii, ale Vídeň požadovala jejich okamžité stažení a hrozila vyhlášením války. Srbská armáda se stáhla. V průběhu nebezpečného vyhrocování mezinárodních rozporů v Evropě spáchali srbští nacionalisté 28. června 1914 v Sarajevu atentát na rakouského následníka trůnu arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku Žofii.⁸

Sarajevský atentát byl tedy dobrou záminkou pro uskutečnění předem promyšleného útočného vojenské plánu. Srbsko se sice snažilo konflikt vyřešit jednáním, ale nebylo mu to nic platné, 28. července 1914 mu Rakousko-Uhersko vyhlásilo válku.⁹

Na bojišti proti sobě stály dvě skupiny velmocí. Na jedné straně Německo a Rakousko-Uhersko (ústřední mocnosti) a na straně druhé tzv. Dohoda (Británie, Francie a Rusko). Srbsko, Černá Hora a Belgie byly na straně Dohody, k té se také v srpnu 1914 přidalo i Japonsko. V listopadu vstoupilo do války Turecko, přidalo se však k ústředním mocnostem. Z evropského konfliktu se stala světová válka.¹⁰

Německo vedlo válku na západní frontě. Jeho hlavním cílem bylo ovládnout střední Evropu, část Ruska a Balkánský poloostrov. Počáteční úspěchy německých

⁸ PROKŠ, P. *Konec říše Habsburků*. Praha, 2004, s. 109-128.

⁹ PICHLÍK, K. *Bez legend: Zahraniční odboj 1914-1918*. Praha, 1991, s. 40-41.

¹⁰ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 7-11.

armád skončily v zářijové bitvě na Marně. Srbové odrazili dva rakousko-uherské útoky, nepovedla se ani invaze do carského Ruska. Naopak ruská vojska vpadla do Východního Pruska, Haliče a Bukoviny, a tak zastavila německý úder na západní frontě. Ruská vojska pronikala ke Krakovu a přes karpatské průsmyky na Slovensko. Rakousko-Uhersko jen těžce snášelo vpád Rusů do srdce monarchie. Zdálo se, že válku vyhrají ruské zbraně.

V této první části světové války vznikala jednotlivá ohniska československého zahraničního odboje a objevily se první pokusy o jejich sjednocení. Češi si začali uvědomovat, že v případě vítězství Německa ztratí naději na svobodný rozvoj svého státu. Živelné protirakouské hnutí se šířilo hlavně mezi českými vojáky rakousko-uherské armády. Často se dobrovolně vrhali do zajetí nepřátelské strany. Ti čeští politici, kteří tvrdili, že po válce bude nutné řešit českou otázku, hledali spojence v zahraničí. Někteří styky navázali a rozhodli se vyčkat na výsledky bojů. Druzí se vydali do dohodových zemí. Tito političtí emigranti se pak stali nejvýznamnější složkou československého odboje.¹¹

2.3 Protirakouská politika a Mafie

Rakousko se ale mělo změnit (v případě vyhrané války) ve stát s jasně německou nadvládou. Sociální, kulturní a politický vzestup Čechů měl být ignorován. Úředním jazykem se stala němčina. Byly zakázány nebo cenzurovány knihy, ve kterých se psalo o samostatnosti, dokonce i historické spisy (např.: z husitského období). Češi byli hromadně zatýkáni, nebyla zde žádná právní jistota. Perzekuce postihla i politiky. Rakousko-Uhersko se snažilo zabránit jakýmkoli projevům češství. 4. září 1914 byl zatčen předseda národních socialistů Václav Kľofáč.¹²

Na začátku května 1915 zatlačila rakousko-německá vojska ruskou armádu dále na východ. Na podzim roku 1915 vstoupilo do války Bulharsko (na straně ústředních mocností). Spojilo se s Německem a Rakousko-Uherskem a dobyli Srbsko. Naděje na vítězství Dohody se rozplynuly. Rakousko-Uhersko obratu na frontách využilo k ještě většímu zostření perzekuce v českých zemích. Byl zatčen Karel Kramář¹³ a Alois Rašín¹⁴, bylo zahájeno trestní řízení proti Masarykovi¹⁵ a Edvard Beneš¹⁶ uprchl do

¹¹ PICHLÍK, K. *Bez legend: Zahraniční odboj 1914-1918*. Praha, 1991, s. 41-43.

¹² GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 12.

¹³ Český politik a státník, prosazoval protirakouský aktivismus.

¹⁴ Politik a národohospodář, jeden z hlavních organizátorů domácího odboje.

¹⁵ Politik, státník, sociolog, filozof, snažil se prosazovat samostatnost Československa.

Švýcarska. Začal se projevovat český protirakouský aktivismus. Po dvou velkých manifestacích v září a říjnu 1915 jednali představitelé mladočeské agrární a sociálně demokratické strany. V listopadu 1916 se vytvořil Český svaz sdružující téměř všechny české poslance. Slovinci se potýkali s maďarskou nenávistí a perzekuce znemožňovaly veřejné národní vystupování. Poměry v obou zemích neumožňovaly žádnou formu česko-slovenské spolupráce. Slovenská politická reprezentace se stáhla do pasivity. Právě pasivita Slovenské národní strany v čele s Matúšem Dulou chránila jednotlivce i organizace před perzekucí ze strany vlády a Maďarska.¹⁷

V době bojů o pravost tzv. Rukopisů, údajných staročeských literárních památek, byla skupina přátel a stoupenců Tomáše Garrigue Masaryka označena za Mafii, podle vzoru proslulé tajné organizace na Sicílii. Od roku 1915 tak byli označováni politici, kteří byli ve spojení s českou politickou emigrací. Mafie představovala spojení české protirakouské politiky, kterou reprezentovali především Masaryk a Kramář. Mafie byla vytvořena z iniciativy T. G. Masaryka v době, kdy ruská vojska byla nejbližší českým hranicím a vojáci se dobrovolně vrhali do ruského zajetí. Masaryk si uvědomoval, že bez spojení s domovem nemá činnost emigrantů žádnou váhu. Už v roce 1914 byla vytvořena výborně fungující informační síť pro důvěrníky v Praze a Vídni. Nejdůležitější členové pražské Mafie byli Šámal, Beneš, Scheiner, Kramář a Rašín.¹⁸

JUDr. Přemysl Šámal byl český politik, vystudoval práva na Karlově univerzitě. Spolu s Masarykem zakládal Českou stranu lidovou (od 1905 pokrokovou). Byl to významný pražský advokát. Od září 1914 úzce spolupracoval s Masarykem a Benešem při přípravě informační ilegální sítě. Po odchodu Masaryka do exilu převzal vedení strany. Velkou měrou se podílel na vzniku tajného výboru Mafie, jehož byl předsedou.

Dr. Edvard Beneš byl diplomat, politik a státník. Studoval filozofii na Sorbonně, v Berlíně a na Karlově univerzitě, dále rok práva v Dijonu. Po vypuknutí první světové války se sblížil s Masarykem a zapojil se do odbojového ústředí Mafie. Poté co Masaryk emigroval, byl jeho zástupcem, staral se hlavně o styk se zahraničím.

JUDr. Josef Scheiner, sokolský funkcionář a advokát, vystudoval právnickou fakultu v Praze. Zastupoval Sokol ve vedení odbojové Mafie. Měl dobré zpravodajské kontakty s americkými krajany.

¹⁶ Diplomát, politik, státník, působil v odbojovém hnutí Mafie.

¹⁷ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 63-64.

¹⁸ PICHLÍK, K. *Bez legend: Zahraniční odboj 1914-1918*. Praha, 1991, s. 95-103.

JUDr. Karel Kramář, český politik a státník, absolvoval vysokoškolská studia v Berlíně, Štrasburku, Paříži a v Praze. S Masarykem založil politické hnutí – realismus. Byl autorem plánu na vytvoření Slovanské říše.

JUDr. Alois Rašín, národohospodář a politik. Od začátku války byl jeden z hlavních organizátorů domácího odboje. V Mafii zastupoval mladočeský proud.¹⁹

Mafie Masarykovi vytvořila zázemí v české domácí politice. Snažila se zabránit prorakouským výstupům českých politiků a také mu podávala informace o dění v české politice prostřednictvím své zpravodajské sítě.²⁰

Edvard Beneš se často zamýšlel nad postatou konspirace, v našem případě nad podstatou spiklenectví v Mafii, zvažoval pro a proti: „*Spiklenectví celým svým prostředím, svou metodou, svou prací, nutností svých ať přímých, ať nepřímých styků s policií nebo službou informační a vyzvědačskou snadno fazónuje, formuje charakter lidí, zejména mladých: tříbí ducha, nutí lidi k přemýšlení, pozornosti, prozíravosti, k rychlé orientaci a k praktickému psychologickému rozpoznávání lidí a situací – je to opravdová škola života pro toho, kdo dovede pozorovat a zkušenosti pro sebe pak zhodnotit. Vede a vychovává lidi také k odvaze osobní, statečnosti ducha a srdce, k sebeobětování až fanatickému. Spiklenci bývají, nebo snadno se stávají lidmi fanatickými, a fanaticové vidí věci vždy buď jednostranně nebo tak, jak jejich přání vnitřní je k tomu vede. Spiklenectví však snadno vábí k sobě lidi sklonné k dobrodružství a nevyčísitelné romantiky, někdy lenochy, kterým hospodské nebo jiné smlouvání a intrikování zdá se býti politikou a kteří nedovedou vydržeti při solidní a systematické práci. A často ovšem se v ně dostávají chytráci nebo i lidé slabého charakteru, kteří v něm setrvávají jen potud, pokud mohou z něho v nějaké formě těžiti, nebo se stávají zrádci. Rád konstatuji, že naše spiklenectví nikdy nedegenerovalo. Ani nemělo žádných zrádců. Bylo však přirozeno, že někteří účastníci přece jen tu a tam podlehl vlivu prostředí, metod a práce a začali v něm vidět cíl sám pro sebe, jak téměř nezadržitelně se to vyvíjí u konspirátorství, trvajících trochu déle.*“²¹

2.4 Masarykova zahraniční akce

Tomáš Garrigue Masaryk odešel na začátku první světové války, v jeho šedesáti čtyřech letech, do exilu. Byl tvůrcem nového politického programu, který měl dva

¹⁹ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 88-98.

²⁰ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 18.

²¹ BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce*. Praha, 1994, s. 26-27.

hlavní cíle. Chtěl dosáhnout definitivního rozchodu s habsburskou monarchií a vytvořit nový nezávislý stát. Dále předpokládal, že nově vzniklý stát bude společný pro Čechy a pro Slováky.²²

Masaryk se snažil vytvořit nový program politického a kulturního života, zabýval se českou otázkou. Ta se v českých zemích rozšířila především v devadesátých letech 19. století, kdy se začala vyhrocovat politická situace. Českou otázkou se tehdy rozuměl požadavek na řešení postavení českých zemí v Rakousko-Uhersku. Masaryk se snažil o komplexnější a hlubší výklad české otázky. Podle něho nemáme své češství zakládat na naší slavné minulosti, ale mělo by vyplývat z našich úkolů, které si nejen uložíme, ale musíme být schopni a ochotni je řešit. Aby bylo možné porozumět charakteru Masarykových snah, je nutné připomenout změny, které se udály koncem 19. století. V této době se uzavírala první etapa středoevropské industrializace. Lidé se stěhovali z venkova do měst a tam se také odehrávalo veškeré politické dění. Mění se povaha lidí, mnoho z nich se politicky emancipuje, prosazuje se liberalismus. Podle zastánců liberalismu se každý musí postarat sám o sebe. V politice a kultuře liberalismus znamenal opuštění od dosavadních tradic. V této době byla česká společnost na vzestupu. Na počátku měla v bývalých zemích Koruny české úplnou sociální strukturu pouze německá společnost. Ta také vedla veškerý kulturní život a česky mluvili jen obyvatelé na venkově, prakticky pouze tam žili ještě Češi. Počáteční boj o záchranu jazyka byl završen velkým hospodářským rozvojem. V roce 1883 došlo ke zrovnoprávnění češtiny s němčinou. Česká společnost byla přes to stále diskriminována. České země byly obklopeny silnými sousedy. V Rakousko-Uhersku nebylo možné žádným způsobem zmodernizovat politiku. Vše ještě stálo na starých principech. V politice dominovala šlechta. Masaryk politický boj však nechápal jako boj s mocí. Prosazoval tzv. nepolitickou politiku, která se dotýkala vzdělávání, občanské odpovědnosti a rozšiřování dovedností, které lidé potřebují v moderním životě.

Výsledkem již zmíněné nepolitické politiky bylo zvýšení obecné vzdělanosti, která je důležitým předpokladem pro uskutečňování občanských svobod. Šlo mu o vytvoření kvalitního českého národa, který by mohl konkurovat ostatním. Chtěl vytvořit pevné politické základy a tím posílit boj za samostatnost. Masarykovo hledání odpovědi na českou otázku se odehrávalo v krizové situaci, kdy se lidé prakticky na celém světě vymaňovali z vlivu církve nebo státu. Dalo by se říci, že s modernizací průmyslu se i člověk stával moderním. Řešení všech politických problémů našel ve svobodě založené

²² BRABEC, J. *Cesta a odkaz T. G. Masaryka*. Praha, 2002, s. 61.

na humanismu. Masaryk hájil svobodu, ale hledal takové formy, které by platily pro všechny, nebyly závislé na původu a bohatství člověka. Vysvětloval, že svoboda nemůže existovat, pokud nebude existovat demokracie. Českou otázku chápal jako hledání předpokladů a pravidel české politiky a českého života. Věděl, že samostatnost nebude mít význam pro jedince, ale ani pro celý stát, pokud v něm nebude vůle stavět se k hospodářským nebo kulturním problémům odpovědně a představitelé národa nebudou myslet na budoucnost.²³

Svou zahraniční akci zahájil jako československý odboj, na jehož základě pak byly vytvořeny dva hlavní orgány – Český komitét a Národní rada českých zemí.²⁴ V pátek 18. prosince 1914 odjel Masaryk do Itálie. Původně se chtěl brzy vrátit, ale byl varován, že při jeho návratu do země bude zatčen. Masarykovi kromě mnoho jiných osob velmi pomáhal Edvard Beneš, rozhodl se Masaryka varovat a zdržet ho ve Švýcarsku. Masaryk se musel zřítí své zpáteční cesty do Prahy a rozhodl se, že po dobu trvání války zůstane v cizině.²⁵

Nejdříve se usadil ve švýcarské Ženevě, kde zůstal až do září 1915. Zde se setkal s Edvardem Benešem, který také natrvalo emigroval. V cizině chtěl vystupovat jako zástupce české politiky a jednat s představiteli dohodových zemí. Realisté, politická strana, kterou Masaryk reprezentoval, představovali jen nevýznamnou část české politiky. Před svým odjezdem jednal s politiky, kteří mu dali plnou moc, aby mohl zahájit zahraniční akci. Tito již zmínění političtí představitelé – mladočeši Karel Kramář, Alois Rašín, realista Přemysl Šámal, náčelník Sokola Josef Scheiner atd., postupně vytvořili tajný výbor pro domácí odboj, Mafii, jehož práci organizoval docent Edvard Beneš. A poté co emigroval, jeho činnost převzal Přemysl Šámal.

V květnu 1915 předložil Masaryk britskému ministru zahraničí Charlesi Greyovi memorandum s názvem Nezávislé Čechy. Prosazoval zde názor, že cílem války musí být „obrození Evropy“, že je důležitá dohoda mezi Británií a Ruskem. Také počítal s tím, že náš stát bude monarchií. V roce 1917, po pádu carismu v Rusku, už počítal s republikou.²⁶

Důležitou roli hrály i Masarykovy univerzitní přednášky na londýnské King's College, kde v říjnu 1915 ukazoval na mapě stav v Evropě. Tvrdil, že území od Finska až k mysu Matapan obývají malé národy, z nichž většina po válce očekává osamostatnění. Netušil však, že za dva roky bude celá tato zóna v pohybu a spojenečtí

²³ BRABEC, J. *Cesta a odkaz T. G. Masaryka*. Praha, 2002, s. 22-31.

²⁴ BOŽINOV, M. P. *Vzpomínky na první odboj*. Praha, 1997, s. 54.

²⁵ BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce*. Praha, 1994, s. 23.

²⁶ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 17-18.

politikové budou připravovat řešení, které Masaryk ve svých přednáškách naznačil. Nikdo ani on sám nevěděli, že se jeho vize naplní.²⁷

V Paříži na Sorbonně přednášel v únoru 1916 o Slovanech a jejich místě ve světě. Dokonce publicisticky působil v britském, francouzském a později i v ruském tisku. Tato neúnavná Masarykova činnost přinesla první úspěch na přelomu let 1916 a 1917, kdy byla zahájena jednání o možném uzavření míru. Prezident Spojených států amerických Woodrow Wilson vyzval obě válčící strany, aby uvedly, jakých cílů chtějí dosáhnout. Německo neodpovědělo a anglo-francouzsko-ruská dohoda své cíle zformulovala, mimo jiné uvedla i osvobození Čechoslováků. A právě toto byl významný diplomatický úspěch T. G. Masaryka.²⁸

V březnu 1917 vypukla v Rusku revoluce. Český lid to velmi potěšilo. Car odstoupil a vznikla národní vláda. Na českou společnost zapůsobila ruská revoluce zázračně. Praha oživila.²⁹

Ruská revoluce a vstup Spojených států do války proti Německu výrazně ovlivnila zápas o československý program. Masaryk věřil, že Rusko se stane hlavní oporou boje za osvobození českých zemí a Slovenska.³⁰ Lid potěšil pád carismu, myslel si totiž, že se Rusko stane demokratickým státem. V této době ještě nikdo netušil, že se zde rozvine tvrdý totalitní režim.

Ruským ministrem zahraničí se stal Masarykův přítel, liberál Pavel Nikolajevič Miljukov. Masaryk mu zaslal telegram, ve kterém stálo: „*Drahý Pavle Nikolajeviči! Ve jménu národní rady Českých zemí a mohu říci ve jménu celého národa stavíme se na Vaší stranu ve velkém díle, které konáte pro Slovanstvo a pro lidstvo. Rozřešení slovanských otázek je nyní zabezpečeno. Svobodné Rusko má plné právo osvoboditi Slovany... Svobodné Rusko znamená smrt Rakousko-Uherska...*“ Už z tohoto telegramu je zřejmé, že Masaryka revoluce potěšila.

16. května 1917 přijel Masaryk do Petrohradu. Situace nebyla pro československý odboj příznivá. Ani po revoluci nevedlo Rusko válku úspěšněji. Československých cílů mohlo být dosaženo pouze za předpokladu, že budou ústřední mocnosti poraženy. Masaryk se soustředil hlavně na vytvoření co největší československé armády, aby svět viděl, že národ stojí proti Rakousko-Uhersku pohromadě. A tak začaly vznikat československé legie v zahraničí.³¹

²⁷ BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce*. Praha, 1994, s. 64.

²⁸ BRABEC, J. *Cesta a odkaz T. G. Masaryka*. Praha, 2002, s. 65.

²⁹ HAJŠMAN, J. *Mafie v rozmachu: Vzpomínky na odboj doma*. Praha, 1933, s. 41-47.

³⁰ BRABEC, J. *Cesta a odkaz T. G. Masaryka*. Praha, 2002, s. 65.

³¹ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 38-40.

3 PŘELOMOVÝ ROK 1917

3.1 Československé legie v Rusku

Českoslovenští legionáři byli vojáci dobrovolnické armády, která v první světové válce bojovala na straně Dohody proti Rakousko-Uhersku a Německu. Jejich největší část se rekrutovala z českých vojáků rakousko-uherské armády, jenž padli do zajetí. Už v prvních válečných letech 1914-1915 se na území států Dohody octly desetitisíce českých válečných zajatců, většina z nich se nechala zajmout dobrovolně. V tomto období vznikly z iniciativy českých krajanů žijících v zahraničí první malé dobrovolnické jednotky. Dále byl také proklamován politický program české emigrace, který se později stal programem legionářů.³²

Na úplném počátku války v roce 1914 ruské vrchní velení povolilo českým a slovenským usedlíkům vytvořit vlastní vojenskou formaci, nazývanou Družina. Vojáci většinou mluvili velmi dobře německy a maďarsky a tak se jich využívalo pro výzvědnou a zpravodajskou činnost. Družina brzy získala povolení rozšířit své řady a přijímala české a slovenské zajatce. Ve vojenských záležitostech spadala pod ruské velení, politicky byla pod kontrolou Svazu československých spolků na Rusi.³³ V první polovině roku 1916 získala Družina nový politický význam. V ruském ministerstvu zahraničí byla vytvořena sekce pro slovanské národy a úkolem Družiny bylo zabývat se národně osvobozovacím hnutím Čechů, Slováků, Poláků a Jihoslovanů.

V červenci 1916 bylo vypracováno jednání, v němž stálo, že strategické plány Ruska nejlépe zabezpečí, když vláda uzná, že po válce vznikne samostatný stát Čechů a Slováků. Carská vláda podnikla opatření, jejichž cílem bylo ovlivnit činnost Svazu československých spolků na Rusi a mít ho pod dohledem. Považovala za důležité i to, aby byli z vedení Svazu odstraněni všichni představitelé, kteří jsou ve spojení s T. G. Masarykem, jenž z Paříže a Londýna řídil národně osvobozené hnutí snažící se o rozpad habsburské říše a vytvoření Československa. Masaryk založil se svými spolupracovníky Edvardem Benešem a Milanem Rastislavem Štefánkem Českou národní radu. Ta měla koordinovat veškerou politickou, diplomatickou a vojenskou činnost českých a slovenských společenství v různých částech Evropy, Spojených státech amerických a v Kanadě, ale i Čechách, ve Slezsku a na Moravě. Hlavním cílem

³² PICHlíK, K. *Českoslovenští legionáři (1914-1918)*. Praha, 1996, s. 9-10.

³³ Seskupení organizací českých a slovenských usedlíků v Rusku se sídlem v Kyjevě. Prováděl nábor do Družiny a organizoval kulturní a vzdělávací činnost pro vojáky.

této taktiky bylo vytvoření armád ve Francii, Itálii, Rusku a v Severní Americe. Za těžiště tohoto vojenského úsilí Masaryk považoval Rusko.³⁴ Byla zde možnost vytvořit armádu ze sto třiceti tisíc rakousko-uherských zajatců.³⁵ Navázal spojení se Svazem československých spolků na Rusi přes kurýra, se kterým se setkal v Londýně. Masaryk mu předal memorandum, v němž objasnil svůj politický program. Vysvětlil zde také to, že armáda by měla prosazovat zájmy Čechů a Slováků, nikoli válečné snahy Ruska.

Carské úřady s Masarykovými plány nesouhlasily a ministerstvo vnitra zahájilo kampaň proti Svazu československých spolků na Rusi. O několik týdnů později se Masarykovo memorandum dostalo k rukám tajné carské policie. Svaz se pro Rusko stal nebezpečnou politickou organizací. Ministerstvo však potřebovalo, aby jeho prostřednictvím mohlo šířit vlastní zájmy ve střední Evropě, proto bylo rozhodnuto, že se musí odstranit promasarykovsky orientované osobnosti. Člověk, který to měl provést, byl Josef Dürich, člen vídeňského parlamentu žijící v exilu. V roce 1916 byl vyslán za Masarykem s tím, že jménem Národní rady v Paříži převezme vedení dobrovolnické armády. Svaz se rozdělil na dvě frakce. Na jedné straně stála skupina orientovaná na Západ pod vedením Masaryka a na straně druhé prorusky zaměřená frakce s Josefem Dürichem. Svaz se postupně dostal pod naprostou kontrolu carského ministerstva. Masaryk proto vyslal svého mladého spolupracovníka M. R. Štefánka do Ruska, aby celil Dürichově činnosti a připojil Svaz k Národní radě v Paříži.

V březnu (podle ruského kalendáře v únoru) 1917 byl svržen starý režim a nastolen nový. Mezi nejvýznačnější muže ve vládě patřil Masarykův přítel již zmíněný Pavel Miljukov. Ten odstranil všechna omezení uvalená na Svaz a povolil spojení s Paříží. Svaz se od této doby stal známým jako Československá národní rada, pobočka v Rusku.

Další významnou událostí při vytváření Masarykovy armády v Rusku byla účast v Kerenského letní ofenzivě roku 1917, během níž jednotky dobrovolnické armády uspěly v bitvě u Zborova.³⁶ Na svůj vlastní požadavek byla dobrovolnická brigáda vyslána do oblasti severozápadně od Tarnopole, kde ruská vojska čelila německým. Brigáda se skládala ze tří pluků, byla však nedostatečně vyzbrojená.³⁷ Jen 3 530 vojáků

³⁴ FIC, V. M. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*, 3. díl. Brno, 2008, s. 13-15.

³⁵ FIC, V. M. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*, 3. díl. Brno, 2008, s. 15.

³⁶ FIC, V. M. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*, 3. díl. Brno, 2008, s. 15-17.

³⁷ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 40.

útočilo na 6,5 kilometru širokém úseku.³⁸ K útoku vojáci vyrazili 2. července 1917. Během dopoledne byla fronta prolomena. K úspěchu pomohlo útočícím dobrovolníkům i to, že dva české pluky bojující za Rakousko-Uhersko dobrovolně ustoupily. Úspěch československé brigády nemá prakticky žádný světový význam, ztrácí se v množství bitev, kdy proti sobě stála obrovská milionová vojska, ale byl důležitý pro posílení sebevědomí Čechů a Slováků. Vojáci zde také ukázali, že jsou ochotni obětovat cokoli, aby vybojovali státní samostatnost.³⁹ Po válečném střetu u Zborova se postupně vytvořila armáda čítající čtyřicet tisíc mužů.⁴⁰ V listopadu (podle ruského kalendáře v říjnu) 1917 se v Rusku odehrál převrat. Komunisté svrhli dosavadní vládu. Dostali se k moci a nechtěli už pokračovat ve válce. To Masaryk odsoudil, představoval si totiž, že po válce nastane reorganizace Evropy a vše se změní. Komunistická vláda jednala s centrálními mocnostmi o separátní mír. Nakonec se jí to podařilo. Masaryk zareagoval odvoláním československých jednotek do Francie.

3.2 Československé legie v Itálii a ve Francii

Zpočátku neměly italské úřady o Čechy ani Slováky zájem. V roce 1916 byl v projevu ministra a reformního socialisty Leonida Bissolatiho zmíněn program o rozbití habsburské říše s pomocí podrobených států, jež by Itálie vedla. Od té doby do Itálie začali jezdit hlavní osobnosti československého odboje, zejména Milan Rastislav Štefánik. V lednu 1917 přijel do Říma i Edvard Beneš a podařilo se mu zde zřídit československou kancelář. Ta měla zajišťovat přesun československých dobrovolníků na frontu do Francie. V červenci 1917 zaslal Beneš italské vládě memorandum, ve kterém vysvětloval, že čeští vojáci by chtěli znovu vstoupit do armády. Hlavní vojenská akce by se přesunula na území Francie. Italská vláda však toto odmítla a souhlasila jen s tím, že českoslovenští dobrovolníci utvoří jakési pracovní oddíly pro zvláštní práce, které budou podléhat italskému velení. To se však vojákům moc nelíbilo, chtěli bojovat.⁴¹

Jedním z faktorů, který přispěl ke vzniku československých jednotek bylo ustanovení Československého dobrovolnického sboru v Itálii v roce 1917.⁴² Byla to zásluha vlastenecky smýšlejících jedinců, vesměs přeběhlíků do zajetí v táboře Santa

³⁸ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 40.

³⁹ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 41.

⁴⁰ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 41.

⁴¹ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 53-55.

⁴² PICHLÍK, K. *Českoslovenští legionáři (1914-1918)*. Praha, 1996, s. 121.

Maria Capua Vetere.⁴³ Podmínky v italských táborech byly snesitelnější než v Rusku nebo Rumunsku. Soustředění českých zajatců do jednoho tábora bylo základním předpokladem pro vznik zajateckého hnutí. Češi si zde vytvořili rozmanitý program. Vzdělávali se, probíhala zde i výuka ruštiny, francouzštiny nebo italštiny. Pořádaly se zde i různé kulturní, tělovýchovné nebo politické akce. Postupně se ke Sboru přidávalo stále více dobrovolníků. Výbor Sboru zaslal Národní radě do Paříže informace o svém vzniku. Nazpátek ale přišla pouze stručná odpověď od Edvarda Beneše. V Paříži neměli vůbec ponětí o tom, že Československý dobrovolnický sbor není jen obyčejný zajatecký tábor, nýbrž samostatná organizace, jejíž členové jsou kdykoli ochotni bojovat. Opravdové zjištění přinesla až návštěva Miroslava Plesingera Božinova. Přijel sem z italského ministerstva války, zřejmě kvůli neustálým žádostem československých dobrovolníků o povolení bojovat na frontě proti habsburské monarchii.⁴⁴

V říjnu 1917 utrpěla italská armáda ničivou porážku u Caporetta a německo-rakouská vojska pronikla až k Benátkám. Jak v Itálii, tak ve státech dohody propukla panika, všem bylo jasné, že z Itálie mohou centrální mocnosti snadno proniknout do Francie. Italští vojáci opouštěli bojiště a vraceli se domů. Tehdy měli příležitost Češi a Slováci, chtěli jít bojovat po boku Italů. Ale úřady je stále ignorovaly a dále vytvářely pouze pracovní oddíly. Až na jaře 1918 konečně Itálie uznala československé dobrovolníky a začala formovat vojenský sbor.⁴⁵

Ve Francii byla situace jiná. První, kdo zde založili protirakouský odboj, byli, ještě před válkou, členové české kolonie. Tvořili ji hlavně dělníci, řemeslníci, živnostníci, studenti a umělci soustředění především v Paříži. Střediskem jejich společenského života byla sokolská jednota a Československý spolek Rovnost. Tito lidé založili rotu Nazdar, soustředěnou kolem časopisu Na zdar, který hájil rozpad Rakousko-Uherska. Rota Nazdar přestala fyzicky existovat po bitvě u Arrasu v roce 1915, kdy utrpěla obrovské ztráty.⁴⁶

V létě 1916 probíhala ve Francii tisková kampaň proti Rakousko-Uhersku. Upozorňovala hlavně na perzekuci v českých zemích. Tato kampaň byla velmi úspěšná. Edvard Beneš se snažil prosadit, aby ve Francii mohlo vzniknout nezávislé československé vojsko, a také žádal vlády států, ve kterých byli Češi a Slováci v zajetí, aby jim byly zajištěny lepší životní podmínky a mohli číst francouzský tisk.⁴⁷ Postupně

⁴³ PICHLÍK, K. *Českoslovenští legionáři (1914-1918)*. Praha, 1996, s. 121.

⁴⁴ PICHLÍK, K. *Českoslovenští legionáři (1914-1918)*. Praha, 1996, s. 122-124.

⁴⁵ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 56-57.

⁴⁶ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 24-27.

⁴⁷ PICHLÍK, K. *Českoslovenští legionáři (1914-1918)*. Praha, 1996, s. 181-182.

začal přesun československých vojáků z Ruska a zajatců ze Srbska. Po vyjednávání s ostatními státy o propuštění Čechů a Slováků ze zajetí se v roce 1917 začala formovat armáda ve Francii.⁴⁸

Československá armáda se uplatnila hlavně tehdy, když ta francouzská začala pociťovat nedostatek vlastních vojáků. Nejenže bojovali na francouzské frontě, ale uplatnili se i jako dělníci ve zbrojním průmyslu. V prosinci 1917 podepsal francouzský prezident Raymond Poincaré dekret, v němž stálo, že Čechoslováci budou bojovat pod vlastním praporem proti centrálním mocnostem a armádu bude řídit Národní rada. Tento nesporný úspěch byl doprovázen neustálým převozem českých a slovenských zajatců do Francie. V roce 1918 tento nábor stále pokračoval. Beneš počítal s tím, že pokud přejde většina všech zajatců do Francie, bude armáda mít padesát až šedesát tisíc vojáků. Tyto vize se však nenaplnily kvůli složité politické situaci v sovětském Rusku.⁴⁹

3.3 Manifest českých spisovatelů

V roce 1917 rostla nespokojenost českých obyvatel, nebyl dostatek obilí, což se projevilo nedostatkem mouky a také pečiva, lidé žili v nejistotě, válka se ke konci nechýlila a čeští politici nijak neprosazovali zájmy národa. Předseda české agrární strany, převládající na venkově, dr. Antonín Švehla na jednu stranu respektoval Rakousko-Uhersko, ale na straně druhé byl skrytě v opozici vůči současné vládě. Ve městech s vyvinutým průmyslem prosazovaly obyvatelé jiné strany. Inteligence, živnostníci a průmyslníci se hlásili spíše k demokratické straně a české straně pokrokové, které zastupovali mimo jiných i profesor Tomáš Garrigue Masaryk a JUDr. Karel Kramář. Mezi dělníky převládaly strany národně sociální a sociálně demokratická. Vedení všech jmenovaných stran bylo v letech 1915-1917 oslabeno emigrací nebo zatýkáním.⁵⁰

Po ustavení Národního výboru⁵¹ a Českého svazu⁵² koncem roku 1916 se kulturní pracovníci začali obávat nesouladu mezi těmito nově vzniklými orgány a emigranty. Proto se 20. ledna 1917 sešli přední čeští spisovatelé v Národním divadle

⁴⁸ BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce*. Praha, 1994, s. 37-40.

⁴⁹ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 29-31.

⁵⁰ KOLEKTIV PRACOVNÍKŮ SÚA *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za I. světové války 1914-1918*. Praha, 1996, s. 4-5.

⁵¹ Orgán československé politické reprezentace, jeho úkolem byla příprava převzetí státní moci a vypracování zákonů nového státu.

⁵² Vznik v listopadu 1916, sdružoval téměř všechny české poslance.

v Praze. Zde byl přijat návrh Jaroslava Kvapila⁵³ na prohlášení českých spisovatelů k českým politikům. Podepsali však jen tři spisovatelé, jelikož po prohlášení Českého svazu o loajalitě k Říši, nedošlo na další podpisovou akci. To však mezi umělci vyvolalo pobouření a Jaroslav Kvapil obnovil celou akci po ohlášení svolání Říšské rady. Český svaz přijal prohlášení spisovatelů s nezájmem, a proto se autoři rozhodli o obeznámení celé české společnosti. 17. května bylo prohlášení zveřejněno v časopisech *Národ a Večer*. V oficiálním tisku byl projev zveřejněn 24. května. V pařížské Národní radě se o projevu dozvěděli už 19. května. Uveřejnění manifestu pobouřilo vedení Českého svazu, který v tom viděl zasahování spisovatelů do záležitostí poslanců.⁵⁴ Spisovatelé se ale tímto obraceli na českou společnost a hlavně na politiky, aby začali ve sněmovně jednat za český národ a hájit ho. Projev spisovatelů znamenal postavení se proti politice českých prorakousky smýšlejících vedoucích osobností.⁵⁵

Výzva k nekompromisnímu hájení zájmů českého národa:

„Českému poselstvu na říšské radě!

Obracíme se k Vám, pánové, ve velké době našeho národního života, v době, za niž všichni budeme odpovídati celým staletím. Obracíme se k Vám, k poselstvu Českého lidu, dobře vědouce, že my, čeští spisovatelé, osobnosti v našem životě veřejně činné a známé, máme nejen právo, nýbrž i povinnost, mluvit za rozhodnou většinu českého světa kulturního a duchovního, ba i za národ, jenž sám promluvit nemůže.

Co nejdříve sejde se říšská rada a politickému zastupitelstvu českého národa naskytne se poprvé za války příležitost, aby z její tribuny projevilo všechno, co se dosud projevit nemohlo ani tiskem, ani jiným veřejným způsobem. Želíme arci, že tribunou touto nebude staroslavný sněm království Českého, a výslovně prohlašujeme, že pouze sněm tohoto království pokládáme za nejpovolanejší shromáždění, kde by se mělo o přáních a potřebách našeho národa rokovati. Ale sněmu českého tou dobou bohužel vůbec není, jediným svobodným fórem českých poslanců může býti prozatím jen říšská rada ve Vídni. Nuže, pánové, aspoň tam buďte pravdivými mluvčími svého národa, aspoň tam povězte státu i světu, co váš národ chce a na čem trvá. Aspoň tam splňte svou svatosvatou povinnost a zastáňte se českých práv a českých požadavků v této

⁵³ Básník a divadelník.

⁵⁴ KOLEKTIV PRACOVNÍKŮ SÚA *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918*. Praha, 1996, s. 240-241.

⁵⁵ BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce*. Praha, 1994, s. 60.

*nejosudovější době světových dějin způsobem nejrozhodnějším a nejobětavějším, neboť nyní rozhoduje se o českém osudu na celá staletí!*⁵⁶

Spisovatelé žádali, aby poslanci v Říšské radě vymohli všeobecnou amnestii pro ty, kteří byli odsouzeni z politických důvodů, zajistili občanskou svobodu, svobodu shromažďování nebo odstranění cenzury. 17. května 1917 manifest podepsalo 222 spisovatelů. Z těch nejznámějších: Jindřich Š. Baar, Josef a Karel Čapek, Viktor Dyk, Alois Jirásek, Eliška Krásnohorská, Ivan Olbracht, Karel V. Rais, August Sedláček nebo Anna Marie Tilschová.⁵⁷

Cíl manifestu nebyl přesně stanoven, spisovatelé mimo jiné chtěli spojit Čechy a Slováky ve společném státě. To také začal prosazovat i Český svaz, předseda František Staněk⁵⁸ tento požadavek vznesl na zasedání Říšské rady ve Vídni. Jelikož Češi a Slováci byli součástí habsburské říše, nebylo zatím ještě možné přemýšlet o osamostatnění. Maďarsko a Německo nedovolily vznik státu a císař byl také proti. Od druhé poloviny roku 1917 se situace začala měnit, většina politiků už smýšlela radikálněji a zajímala se o vytvoření samostatného společného státu. V roce 1918 se začalo jednat o osamostatnění Čechů a Slováků.⁵⁹

3.4 Na válečných frontách

Během války se utvořilo několik bojových front, kde se odehrávaly nejdůležitější události války. Na italské frontě proběhly první velké boje v létě 1915. Bojovalo se na řece Soče u Plavy, u Monte Sabotina nebo na výšinách Podgory a v Krasu. Boj v těžko průchodném terénu, ve skalách či na ledovcových svazích byl velmi náročný. Ve skalách bylo těžké vyhloubit zákopy, dopravit munici, zdravotnické potřeby nebo potraviny. Největším problémem byl nedostatek vody. Zde se italský útok (proti Tyrolsku) nezdařil, proto vrchní velení převedlo své vojáky na řeku Soču. Po měsíci bojů ani zde neměli Italové úspěch. Přesunuli sem další vojenské jednotky, mezi jinými i české, a zahájili první bitvu na Soče. S pomocí českých vojenských pluků byla vítězná. Druhou bitvu vyhráli Italové také. Třetí bitva už skončila porážkou. Po několika dnech odpočinku rozpoutali Italové další, čtvrtou, bitvu. Rakousko-uhersí

⁵⁶ KOLEKTIV PRACOVNÍKŮ SÚA *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za I. světové války 1914-1918*. Praha, 1996, s. 85.

⁵⁷ KOLEKTIV PRACOVNÍKŮ SÚA *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za I. světové války 1914-1918*. Praha, 1996, s. 85-88.

⁵⁸ Poslanec, člen Agrární strany.

⁵⁹ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 65-68.

vojáci jim však úspěšně čelili a stav byl nerozhodný. I zde se zapojili Češi, kteří část fronty ubránili. Vše zastavila až zima, kdy se vojáci potýkali s mrazy, velkým množstvím sněhu a nebezpečím lavin. V další bitvě na jaře 1916 se Italům podařilo dostat do středu rakousko-uherského obranného postavení, ale byli opět odraženi. Začátkem května 1917 sestavili Italové silné vojsko, které bylo pro Rakousko-Uhersko velkou přesilou. Obě strany vedly zuřivé boje, Italové nakonec získali převahu. V červnu se na Soče bojovalo po desáté a italské jednotky tentokráte nezaznamenaly velký úspěch.⁶⁰ Jedenáctá a poslední bitva přinesla nejvíce obětí. Tímto skončilo více než dvouleté válčení v povodí Soče. Představovalo velké vypětí pro bojující vojáky.

I rakouské jednotky byly po bojích vyčerpané a demoralizované. Jejich velení si uvědomovalo, že další útok už nemusí odrazit a proto je nutné přejít do ofenzívy. Úder naplánovali tak, aby směřoval z horského terénu do týlu italských vojsk. Hustota jejich vojsk byla zatím největší od začátku války. Posílno o německé vojáky, ale i Čechy. Rakouská armáda zahájila druhou největší vojenskou akci v celé první světové válce, pojmenovanou podle města, u kterého se bojovalo – Caporetto. 22. října 1917 byl zahájen útok, rakouská vojska zde frontu prolomila a Italové se stáhli. Rakousko-Uhersku a Německu se během pár dní podařilo prolomit frontu, kterou Italové považovali za nedobytnou. Němci postupovali dále přes benátskou rovinu a pronásledovali Italy, ti se zastavili až na Piavě. Německo zde stáhlo svá vojska a přesunulo je do Francie, kde je potřebovalo k ofenzivě na západní frontě. Toto rozhodnutí zachránilo Itálii před další porážkou. Velká Británie a Francie si okamžitě uvědomily nebezpečí v případě naprosté porážky Itálie a jejího vyřazení z války. Poslaly na pomoc své vojáky. Po bitvě u Caporetta změnili Italové své postoje, do této doby si totiž nepřáli rozpad Rakousko-Uherska. Začala psychologická válka. V zemi probíhala propagandistická činnost. Na frontě se objevily jednotky českých a slovenských zajatců. Vojáci však byli zesláblí. Dávky potravin stačily pouze k tomu, aby byly zajištěny základní funkce organismu. 29. ledna italská vojska zaútočila, jejich útok byl odražen. Italové si za Piavou vybudovali silné opevněné pozice. Rakousko-uherská armáda byla v neutěšeném stavu. Vojáci hladověli, trpěli horečkami a také chladem. I přes to proběhl další útok na Italy. Rakušanům se podařilo překonat řeku Piavu. Zde se válčilo prakticky až do konce války. Rakousko-Uhersko své pozice stejně neuhájilo. Na konec si své území vybojovali Italové. Tento neúspěch na Piavě byl předzvěstí zániku říše.⁶¹

⁶⁰ NEDOROST, L. *Češi v první světové válce 2. díl, Na frontách velké války*. Praha, 2006, s. 262-315.

⁶¹ NEDOROST, L. *Češi v první světové válce 3. díl, Do hořkého konce*. Praha, 2007, s. 178-269.

Po bitvě u Gorlice v roce 1915, kdy byla ruská armáda poražena, se na východní frontě nejvýznamnější událostí roku 1916 stala Brusilovova ofenzíva. Rusové zde prolomili rakousko-uherské pozice a ovlivnili tak konečný výsledek války. Byla to největší porážka centrálních mocností od začátku války. Samotné Rusko mezitím čelilo společenským otřesům a vnitřnímu rozkladu. Bolševici na celé východní frontě vyzývají vojáky, aby nebojovali. 3. března 1917 vypukla v hlavním dodavatelském závodě na výrobu zbraní stávková. Následovala generální stávková, car se snažil řídit chod země ze svého vojenského velitelství v Mogilevě, vzdáleného 720 km od Petrohradu. Když se car 12. března vracel do hlavního města, lidé demonstrovali a vojáci, kteří mu zachovali věrnost se snažili tuto vzpouru ještě potlačit. V celém městě docházelo k útokům. Toto znamenalo začátek ruské revoluce. Vzbouření námořníci 13. března zabili velitele ruského křižníku Aurora a převzali velení. Byla požadována abdikace cara. Po prohrané bitvě u Zborova, v níž bojovali také Češi, mělo Rakousko-Uhersko a Německo stále úspěch. V Rusku proběhla říjnová revoluce (podle ruského kalendáře). Dne 7. listopadu (podle českého kalendáře) obklíčilo asi 18 000 bolševiků prozatímní vládu v Zimním paláci a posádka křižníku Aurora oznámila, že zahájí odstřelování paláce. Pro výstrahu vypálila několik ran naslepo. Tento okamžik se považuje za nástup komunistické vlády v Rusku, jelikož za několik hodin byli představitelé prozatímní vlády zajati. Z nového mocenského centra, které vedl Vladimír Iljič Lenin, byly nyní vydávány rozkazy a dekrety. 8. listopadu byl vydán Dekret o míru. Mír ale ještě zdaleka zajištěn nebyl.⁶²

Na západní frontě byly armády natolik zdecimovány, že vojska nebyla schopná postupovat. Dohodové mocnosti se snažily získat na svou stranu Řecko, Bulharsko, Rumunsko a Itálii. 19. ledna 1915 provedli Němci první nálet na Británii. Německo stále zesilovalo svůj vojenský vliv. Každodenní střety vojáky vyčerpávaly. 29. ledna Němci prolomily francouzské zátarasy v Argonách. Válka probíhala i na moři. 19. února zahájili Britové odstřelování proti Němcům u Dardanel. Ve Francii se mezi lidmi rozšiřoval odpor k válce. 22. dubna byl poprvé v první světové válce použit otravný plyn.⁶³ Němci vypustili u belgického Ypru 168 tun chlóru, jehož účinky byly ničivé, stovky vojáků upadly do komatu nebo umíraly.⁶⁴

Na vedení války měly vliv další nové vynálezy. V lednu 1916 byly zahájeny zkoušky prvního britského tanku. Německo mělo silné letectvo. V polovině února Němci, Angličané a Francouzi připravovali plány, jejichž cílem bylo zvítězit na západní

⁶² NEDOROST, L. *Češi v první světové válce 3. díl, Do hořkého konce*. Praha, 2007, s. 90-107.

⁶³ GILBERT, M. *První světová válka – úplná historie*. Praha, 2005, s. 181-206.

⁶⁴ GILBERT, M. *První světová válka – úplná historie*. Praha, 2005, s. 206.

frontě. Němci připravovali útok na francouzskou pevnost Verdun, Britové a Francouzi chtěli prolomit německá opevnění na řece Sommě. Německý útok byl zahájen 21. února 1916, opět plynem, Francouzi použili plynové granáty. Novou německou zbraní byly plamenomety. Britští vojáci bojovali zejména u Verdunu. 1. července 1916 začala bitva na Sommě. U Verdunu Němci dobyli francouzské obranné linie. Na Sommě zase pokračoval postup Britů, ale stále se jim nedařilo prolomit frontu. V říjnu Francouzi zahájili svou první ofenzívu u Verdunu. V listopadu 1916 proběhla na Sommě poslední bitva, pro Francouze vítězná.⁶⁵ Tyto dvě velké bitvy stály životy téměř milionu vojáků.⁶⁶

Na začátku roku 1917 už válčilo jedenáct evropských států. Na straně Dohody bojovali Rusové, Britové, Francouzi, Italové, Japonci, Portugalci, Srbové a Rumuni. V britských jednotkách bojovaly vojáci z Austrálie, Nového Zélandu, Indie, Jižní Afriky a Kanady. V dubnu 1917 vstupují do války Spojené státy americké, britské a kanadské jednotky zahájily bitvu u Arrasu a po ní Francouzi provedli Nivellovu ofenzívu, která pro ně skončila katastroficky. 4. října 1917 oznámila francouzská vláda vytvoření českých vojenských jednotek na svém území.⁶⁷ V listopadu zahájili Britové bitvu u Cambrai, do počátečního útoku bylo nasazeno 324 tanků, a to rozhodlo prakticky celou bitvu. Hned první den byla prolomena nepřátelská fronta, další dny už Britové tak úspěšní nebyli, nakonec nepřinesla očekávaný úspěch Dohody.⁶⁸ Němci po uzavření příměří na východní frontě posílali své vojáky na západní. Ani na konci roku 1917 situace nevypadala tak, že by v nejbližší době mohl nastat mír. V mnoha zemích umírali civilní obyvatelé hladem. V Rakousku se lidé bouřili a stávkovali.⁶⁹ V Německu na následky britské blokády zemřelo více než 250 000 civilních osob.⁷⁰ Zdlouhavá válka způsobila utrpení nejen vojákům, letcům, námořníkům, ale i obyvatelstvu. Dříve prosperující evropské metropole byly zničené, přes to všechno měla válka trvat ještě další rok.⁷¹

⁶⁵ GILBERT, M. *První světová válka – úplná historie*. Praha, 2005, s. 313-402.

⁶⁶ GILBERT, M. *První světová válka – úplná historie*. Praha, 2005, s. 402.

⁶⁷ GILBERT, M. *První světová válka – úplná historie*. Praha, 2005, s. 409-487.

⁶⁸ GILBERT, M. *První světová válka – úplná historie*. Praha, 2005, s. 503-509.

⁶⁹ GILBERT, M. *První světová válka – úplná historie*. Praha, 2005, s. 515-520.

⁷⁰ GILBERT, M. *První světová válka – úplná historie*. Praha, 2005, s. 520.

⁷¹ GILBERT, M. *První světová válka – úplná historie*. Praha, 2005, s. 520.

4 KRIZE RAKOUSKO-UHERSKA

4.1 Tříkrálová deklarace

Počátkem roku 1918 bylo Rakousko-Uhersko válkou tak vyčerpané, že už nebylo možné zabránit vnitřnímu rozpadu Říše. Lidé se bouřili, stávkovali, docházelo i k výtržnostem. Důvodem byl nedostatek potravin, lidé přepadávali zásobovací vozy a obchody. V tomto období se prosazovaly hlavně ženy, protože jejich děti hladověly. Bouřili se i vojáci, hromadně opouštěli bojiště a vraceli se do svých domovů. Říše však nebyla schopná zajistit obyvatelstvu ani vojsku dodávku potravin. Destrukce 400 let fungujícího celku byla nevyhnutelná.

Na konci roku 1917 dostali čeští politici větší odvalu vzdorovat systému, bylo to jednodušší také o to, že Rakousko-Uhersko se stále více utápělo ve finanční a sociální krizi. Když se jednalo o separátním míru, který chtěli uzavřít ruští komunisté s ústředními mocnostmi, čeští poslanci požadovali, aby se těchto jednání zúčastnili i zástupci všech národů, které patřily pod habsburskou monarchii. Rakousko-uherský ministr zahraničí Otakar Czernin jejich prosby nevyslyšel a odmítl účast zástupců národů na jednáních o separátním míru. Čeští členové Říšské rady zorganizovali obrovskou demonstrační akci a 6. ledna 1918 se v Obecním domě v Praze sešel tzv. generální sněm poslanců českých zemí, kde byli i zástupci Slezska a Moravy a přijali tzv. Tříkrálovou deklaraci.⁷²

Rusko při svém pokusu o mír, stanovilo mírové zásady, mimo jiné i to, že si každý národ bude moci svobodnou volbou vybrat, zda se chce osamostatnit nebo zda chce tvořit jednotný celek s jinými národy. Proti tomu Rakousko-Uhersko prohlásilo, že tento problém by měl být v každé zemi zakotven v ústavě. Čeští poslanci se s tímto tvrzením neztotožnili, naopak prohlásili, že uzavření míru by české zemi nepřineslo ani samostatnost ani spravedlnost. I Tříkrálová deklarace si ještě zachovala jakési spojení s monarchií, ale dávala největší důraz na rovnost a svobodnou vůli občanů.⁷³

8. ledna 1918 uveřejnil prezident Spojených států amerických, Woodrow Wilson, 14 bodů, které měly zajistit mír (viz 5.3. 28. říjen 1918). Mimo jiné požadoval i autonomii národů v Rakousko-Uhersku, vytvoření Společnosti národů, zrušení tajné

⁷² GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 67-71.

⁷³ PICHLÍK, K. *Bez legend: Zahraniční odboj 1914-1918*. Praha, 1991, s. 307.

diplomacie, svobodu obchodu na základě rovnoprávnosti a omezení zbrojení. Tyto body měly být protiváhou ruské nabídky separátního míru.⁷⁴

Československá emigrace byla obratem v domácí politice potěšena. 18. února 1918 přišel do Prahy dopis jménem Edvarda Beneše, v němž vybízel českou politiku, aby si své opoziční postoje zachovala. Tato souhra Čechů doma i v zahraničí byla základem pro československé hnutí. Čeští politici nebyli ochotní rozejít se na trvalo s Rakousko-Uherskem bez mezinárodních záruk, ty by mohli nalézt u západních mocností. Prostředníkem mezi českými zájmy a západem byla právě emigrace, ale ta by musela Dohodě předložit důkazy o tom, že český národ se chce natrvalo rozejít s Rakousko-Uherskem.⁷⁵

Dne 3. března 1918 byl uzavřen mír se sovětským Ruskem a východní fronta už natrvalo zanikla. Československé legie byly T. G. Masarykem prohlášeny za jednotky samostatné československé armády a přesunuty na západní frontu. V březnu 1918 se u Bachmače na Ukrajině odehrály poslední boje československých jednotek s Němci. Postupně se měnil i vliv Československé národní rady v Paříži, byla diplomaticky uznána Francií, Velkou Británií a Spojenými státy americkými.⁷⁶

4.2 Májová manifestace

Během roku 1918 se politická emigrace snažila více přesvědčovat politiky, aby vystupovali ještě radikálněji proti Rakousko-Uhersku. Postupně rostla popularita vůdčích osobností československé emigrace. V čele stál Alois Rašín (autor Tříkrálové deklarace). Měl v úmyslu obnovit Národní výbor, byl oblíbený u skupiny spisovatelů. Postupně se kolem něj vytvořila skupina, která jemu i celé emigraci byla oporou.⁷⁷ 13. dubna 1918 přednesl Alois Jirásek národní přísahu, která byla reakcí na projev rakousko-uherského ministra zahraničí Otakara Czernina, jenž kritizoval emigraci a protirakouské postoje domácích politiků. Jirásek zde opět zdůrazňoval touhu Čechů po samostatnosti, odhodlání a boj za ni, jeho řeč se opírala o národní hrdost a vlastní sebeurčení, jak je patrné v závěrečných slovech projevu:⁷⁸ „*Zůstaneme, kde jsme stanuli! Věrní práci, věrní zápase, věrní utrpení, věrní až do hrobu! Vytrváme, dokud*

⁷⁴ PICHlíK, K. *Bez legend: Zahraniční odboj 1914-1918*. Praha, 1991, s. 311.

⁷⁵ PICHlíK, K. *Bez legend: Zahraniční odboj 1914-1918*. Praha, 1991, s. 308.

⁷⁶ VRBATA, J. *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918, rok 1918*. Praha, 1997, s. 4.

⁷⁷ PICHlíK, K. *Bez legend: Zahraniční odboj 1914-1918*. Praha, 1991, s. 309.

⁷⁸ VRBATA, J. *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918, rok 1918*. Praha, 1997, s. 151-153.

*nezvítězíme! Vytrváme, až pozdravíme samostatnost svého národa! Zdráv buď národe československý, zůstavej ratolestí rostoucí, přijdiž Tvůj čas, rostiž a vzkvétej svobodný ve vlastech Svých a ve velké bratrské rodině národů světa pro štěstí Svoje i pro blaho příštího osvobozeného lidstva!*⁷⁹

Od ledna 1918 se začaly postupně slučovat politické strany. Politický systém se v Čechách začal radikálně měnit. Státoprávně pokroková strana se sloučila s Mladočechy, Moravští lidoví pokrokaři splynuly v jednu stranu s Kramářovou a Rašínovou stranou a 9. února 1918 byla ustanovena Česká státoprávní demokracie. Mezi socialistickými stranami došlo jen k malému slučování, ale velice úzce spolupracovaly. V této době bylo velice důležité spojení. Sociální demokraté a čeští socialisté podporovali Rašína, Kvapila, ale i Jirásku (zástupce českých spisovatelů). Vše vyvrcholilo při prvomájové manifestaci, kdy bylo oslavováno padesáté výročí položení základního kamene Národního divadla. Odehrála se čistě v režii socialistických stran. Byla to největší májová oslava v českých zemích. Nad nacionalisty začaly převládat spíše sociální programy stran. Pro českou emigraci bylo ale nejdůležitější, že všechny strany, ať socialistické či nacionalistické, mají společný cíl – vytvořit samostatný stát.⁸⁰

„Český lid, pracovníci rukou i pracovníci ducha, shromáždění o slavném dni světového svátku porobené práce, prvního máje, na společné manifestaci Československé sociálně demokratické strany dělnické a České strany socialistické, vyslechnuvše referenty, usnášejí se na tomto projevu:

Jsmo přesvědčeni, že blíží se dějinná chvíle, kdy socialismus v každém národě bude povolán, aby svedl rozhodující západ o mír, demokracii, o přeměnu řádů majetkových, o rovnoprávnost, svobodu, samostatnost národní... Chceme a budeme státi na nejpřednějších místech zápasu za svobodu národní. Vycházíme z přesvědčení, že pro národ není svobody úplně, pokud ve vlastním určování nemá úplně všechny prostředky moci rozhodovati sám o svých osudech, tedy pokud nemá vlastní stát.“⁸¹

V rezoluci pro prvomájové oslavy bylo požadováno všeobecné volební právo pro muže, ale i ženy, do všech zákonodárných a správních orgánů, chtěli vyvlastnit soukromý majetek, hlavně pak velké podniky od jejich majitelů převést do rukou pracujícího lidu, a tím postupně přeměnit společnost kapitalistickou v socialistickou (právě toto se v Československu odehrávalo po roce 1948 za vlády komunistů). Mimo

⁷⁹ VRBATA, J. *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918, rok 1918*. Praha, 1997, s. 153.

⁸⁰ PICHlíK, K. *Bez legend: Zahraniční odboj 1914-1918*. Praha, 1991, s. 309-310.

⁸¹ VRBATA, J. *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918, rok 1918*. Praha, 1997, s. 175-176.

těchto požadavků na vyvlastnění chtěli ještě určit minimální mzdu, pracovní podmínky, pojištění nebo zákaz práce dětí.⁸² Tomáš Garrigue Masaryk ve své knize *Nová Evropa* tvrdí, že sociální demokracie opírající se o marxismus⁸³ nedokáže odlišit národní ideu a hospodářské zájmy státu. Neuznává společenské síly jako je náboženství, které jsou tak důležité pro formování a vyvíjení národa.⁸⁴

Dohoda se mezitím rozhodla válčit až do poslední chvíle, do chvíle úplného vítězství. Dr. Edvard Beneš stále zasílal českým politikům rady, aby nejednali s monarchií. Masaryk zase vzkazuje, aby se neúčastňovali zasedání na Říšské radě. Čeští poslanci však neuposlechli, až do konce zasedali. Obávali se, v případě obratu situace, rozvázat veškeré styky s Říší.⁸⁵

4.3 Národní výbor

Nevyhnutelný rozpad Rakousko-Uherska, blížící se porážka centrálních mocností a vnitřní krize monarchie společně přispěly k tomu, aby se česká politická reprezentace připravila na nastávající změny. V červnu 1918 vznikla myšlenka na obnovení vrcholového orgánu – Národního výboru.⁸⁶

Národní výbor vznikl v době, kdy už nepřipadala v úvahu reforma Rakousko-Uherska, ale úplné osamostatnění Československa. Nahradil Český svaz a stal se zástupcem českého národa. Dostal právo jednat v otázkách národních, ochraňovat politické strany před vlivem monarchie. Spojily se zde naprosto odlišné strany (od katolíků až po socialisty), které se zavázaly, že nebudou mít jiné zájmy než utvoření nového samostatného státu. Široké spektrum politických stran bylo problémem. Socialisté navrhovali, že v Národním výboru chtějí mít nejméně polovinu členů a ostatní strany, spíše pravicové, nejvýše polovinu. To však členové radikálně odmítli, a jelikož v této době nebylo možné vyhlásit volby, začalo se jednat diskrétně v zákulisí. Východisko z této situace našel Antonín Švehla. Navrhl, že zastoupení v Národním výboru bude rozděleno podle voleb do Říšské rady v roce 1911 a strana, která v té době kandidovala a z odevzdaných hlasů získala alespoň jedno procento, zde bude zastoupena. Tento návrh byl přijat. Podle těchto kritérií byly v Národním výboru

⁸² VRBATA, J. *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918, rok 1918*. Praha, 1997, s. 176.

⁸³ Politický, filozofický a ideologický směr, založený Karlem Marxem, na kterém je postaven komunismus. Základem je historický materialismus (třídní boj mezi vykořisťovateli a vykořisťovanými).

⁸⁴ MASARYK, T.G. *Nová Evropa*. Brno, 1994, s. 110-111.

⁸⁵ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, 2003, s. 11-12.

⁸⁶ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 71.

zastoupeny tyto politické strany: sociálně demokratická, agrární, státoprávní demokracie, čeští socialisté, katolická strana a realisté. Celkem měl Národní výbor 38 členů. Strany získaly veškerou rozhodující moc. Nezasedal zde žádný Slovák, z důvodu maďarského útlaku. 13. července 1918 se konala první schůze Národního výboru a bylo vydáno svolání k národu.⁸⁷ „Z rozhodnutí politických stran, představujících jednotnou politickou vůli všeho našeho národa, vstupuje dnes v život Národní výbor československý.“⁸⁸ Byl zde vysloven i cíl Národního výboru: „Bezměrná tíha doby a společná starost o další osudy národa našeho spojila nás v společný orgán všenárodní. Poslání Národnímu výboru jest dáno příkazem doby: V soustavné práci shromažďovati, pořádati a vésti všechny veliké duševní, morální a hmotné síly v národě k dosažení toho, co jest nejsvětějším, nezadatelným právem každého národa a co nemůže býti a nebude odpíráno také národu našemu: právo sebeurčení v samostatném, demokratickém státě československém s vlastní správou, ve vlastním domě a pod vlastní svrchovaností!“ Zde je patrné, že domácí politika je už zcela v souladu s tou zahraniční.⁸⁹

Po první schůzi se zjistilo, že ve skupině čítající třicet osm lidí není možné o všem jednat a už vůbec ne se rychle a tajně rozhodovat. Proto bylo zvoleno předsednictvo, které pracovalo nepřetržitě a mělo v rukou veškerou výkonnou moc. Předsedou byl zvolen dr. Karel Kramář, místopředsedou Antonín Švehla⁹⁰ a Václav Klofáč⁹¹, jednatelem dr. František Soukup⁹². Národní výbor měl vykonávat funkci za Mafii, připravovat stát na převzetí moci, zřizují se místní Národní výbory, které jsou složeny z tamních obyvatel, zajišťuje se doprava a úředníci. Aby Národní výbor získal finance na svou činnost, stanovil národní daň, jež platily města a okresy. Pracovalo se i na zákonech, které už od dubna 1918 vytvářela Mafie.⁹³

4.4 Pittsburská dohoda

8. března 1918 odjel Masaryk z Moskvy do Spojených států amerických. Jeho cesta ovlivnila československé hnutí v USA, zajistila přesun vojáků z východní na západní frontu a upozornila na českou otázku v zámoří. Československé hnutí se

⁸⁷ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, 2003, s. 12-15.

⁸⁸ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, 2003, s. 15.

⁸⁹ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, 2003, s. 15.

⁹⁰ Zakladatel české agrární strany, poslanec.

⁹¹ Předseda České strany národně sociální a Československé strany socialistické.

⁹² Právník, sociálně demokratický politik, publicista.

⁹³ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, 2003, s. 16-17.

postupně sjednocovalo, hlavním problémem byl postoj Woodrowa Wilsona, který vyjádřil ve svých 14 bodech (viz 3.1 Tříkrálová deklarace). 9.-12. února 1918 svolalo České národní sdružení a Slovenská liga do Chicaga zástupce českého a slovenského lidu v USA a 10. března byla založena pobočka České národní rady s hlavní kanceláří ve Washingtonu. 5. května 1918 dorazil Masaryk do Chicaga. Přišlo ho přivítat 200 000 Čechů a Slováků. Z Chicaga odjel do Washingtonu a dále do Bostonu a New Yorku. 29. května odjel do Pittsburghu, pak navštívil Cleveland a Filadelfii. Nejdůležitější byla jeho návštěva ve středisku Slovenské ligy, kde byla 30. května 1918 podepsána Pittsburská dohoda. Představitelé Slovenské ligy, Českého národního sdružení a Národního svazu českých katolíků za přítomnosti profesora T. G. Masaryka uzavřeli dohodu: *„Schvalujeme politický program, usilující o spojení Čechů a Slováků v samostatném státě z českých zemí a Slovenska. Slovensko bude mít svou vlastní administrativu, svůj sněm a své soudy. Slovenština bude úředním jazykem ve škole, v úřadě a ve veřejném životě vůbec. Československý stát bude republikou, jeho ústava bude demokratická... Podrobná ustanovení o zřízení československého státu se ponechávají osvobozeným Čechům a Slovákům a jejich pravoplatným představitelům.“*⁹⁴

T. G. Masaryk od jeho cesty očekával, že se mu podaří přesunout vojáky na západní frontu a dosáhnout uznání Československé národní rady a její armády jako základ nového československého státu. 2. května 1918 vydala Nejvyšší válečná rada usnesení, že transport z Ruska do Francie proběhne co nejrychleji. Situace se však zkomplikovala, vojáci byli stále využíváni na obranu Ruska. Ještě ani v polovině roku nebyli vojáci na západní frontě, začal i přesun z Itálie. Pro československou emigraci bylo důležité i uznání Československé národní rady, na jehož základě by vznikla vláda v emigraci. 29. června 1918 byla Československá národní rada veřejně uznána jako nejvyšší orgán a jako základ vlády. Toto byl bezpochyby největší úspěch československé emigrace. Stále byly ale problémy s vojsky. Itálie chtěla mít československé vojáky pod svým velením a to samé bylo v Rusku (tam už vydávala rozkazy Dohoda, bez vědomí Rady). Nakonec se československá emigrace dohodla s Francií a Velkou Británií na ponechání vojsk v Rusku. Je důležité, aby Československá národní rada získala vládní suverenitu, pak by mohla řídit svá vojska. Velká Británie i Francie ji uznala. Stále však vzdorovala Itálie, zvrát se odehrál po boji o alpský vrcholek Doss Alto.⁹⁵ Češi zde rozmetali rakouský útok, ovšem i toto vítězství

⁹⁴ PICHlíK, K. *Bez legend: Zahraniční odboj 1914-1918*. Praha, 1991, s. 332.

⁹⁵ PICHlíK, K. *Bez legend: Zahraniční odboj 1914-1918*. Praha, 1991, s. 332-396.

si vybralo svou daň – 625 padlých, 55 nezvěstných a 500 raněných vojáků. I přes tyto ztráty byli čeští vojáci oslavováni jako hrdinové a zpráva prošla celým italským tiskem.⁹⁶ Tohoto úspěchu ihned využil Edvard Beneš a snažil se s Itálií dohodnout. 3. října 1918 byla Československá národní rada uznána i Itálií.⁹⁷

⁹⁶ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 61.

⁹⁷ PICHlíK, K. *Bez legend: Zahraniční odboj 1914-1918*. Praha, 1991, s. 397.

5 VZNIK ČSR

5.1 Washingtonská deklarace

Rakousko-uherské fronty už byly tak oslabené, že další útoky by nevydržely. Rakouská vláda se pokusila uklidnit lid příslibem totální přestavby celé monarchie. Prezident Woodrow Wilson navrhoval mír a autonomii pro jednotlivé národy. Rakousko-Uhersko se obávalo odmítnout, z důvodu, že Spojené státy americké mají velký světový vliv a hlavně mají nejméně zdecimovanou obrovskou armádu, pro kterou by nebyl problém porazit unavená rakousko-uherská vojska. Nabídlo tedy autonomii, Češi odmítli, nechtěli svou svobodu projednávat jen s Vídní, ale na mírové konferenci. 5. října 1918 dostává česká politika od rakouské vlády potvrzení, že o české otázce se bude jednat na celosvětovém fóru.⁹⁸ První jednání byla zahájena ve Francii – viz 5.4. Versailleská mírová konference.

Mezitím se v Čechách připravovalo vše k převzetí moci. V průběhu srpna, září a října 1918 vznikly mimo Národního výboru v Praze také místní Národní výbory. Vznikaly hospodářské rady, jenž měly na starosti zásobování obyvatelstva. Pořádkové síly tvořila česká národní tělovýchovná organizace Sokol. Ten měl zajistit klidný průběh vzniku nového státu. Z českých důstojníků rakousko-uherské armády byl vytvořen ozbrojený sbor. Dalo by se tedy říci, že základ pro vznik státu už byl: parlament (Národní výbor), místní samospráva (místní národní výbory a hospodářské rady), policie (Sokol), a dokonce i armáda (důstojníci rakousko-uherské armády).

Stále však probíhaly spory, zda má nově vzniklý stát být kapitalistický nebo socialistický. 6. září 1918 Československá sociálně demokratická strana dělnická a Československá strana socialistická vytvořily Socialistickou radu.⁹⁹ Ta 14. října zorganizovala generální stávkou jako protest proti vývozu potravin, stávkovalo se v Praze i řadě dalších měst.¹⁰⁰ Jako výsledek byla sepsána Rezoluce z veřejných shromáždění, která obsahuje vyhlášení svobodné Československé republiky: „*Statisíce pracujícího lidu českého ve všech českých krajích vznášíme dnes nejslavnější protest proti vývozu potravin a uhlí, proti pustošení našich zemí, proti vraždě národa. Čtyři strašná léta utrpení jsou dovršena... Domluvili jsme s těmi, kdož nám byli diktováni cizí*

⁹⁸ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, 2003, s. 18-21.

⁹⁹ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 73-74.

¹⁰⁰ KLIMEK, A. *Říjen 1918-Vznik Československa*. Praha a Litomyšl, 1998, s. 86-90.

*vládní mocí a bylo by ponížením pro národ, jednati ještě dále s činiteli národu nezodpovědnými, jichž jedna ruka nám ustavičně slibovala a druhá nás ustavičně loupila... Doba se naplnila... Povstali jsme k samostatnosti. Z nezlomné vůle vlastní a za sankce všeho demokratického světa prohlašujeme, že stojíme tu dnes jako vykonavatelé nové státní svrchovanosti, jako občané svobodné republiky československé... Kdo se této vůli pracujícího lidu vzepře, bude pracujícímu lidu také zodpovídat. Každé nové násilí proti nám bude novou obžalobou naší před tribunálem mezinárodním. Právo na život a právo na svobodu nám dnes nikdo více nevezme. Věc naše jest věcí celého světa. Věc ta již slavně zvítězila, a běda těm, kdož by se odvážili zadržovat vzkríšený národ na slavném pochodě k nové budoucnosti!*¹⁰¹

Socialistická rada však selhala v tom, že rezoluce byla přečtena pouze na některých místech a v Praze jednotky rakousko-uherských vojáků zabránily čtení úplně. Ztratil se tak politický význam celé stávky. Národní výbor zkritizoval jednání Socialistické rady. 18. října se Socialistická rada zcela podřídila Národnímu výboru a uznala ho jako celonárodní autoritu.¹⁰²

Už 2. září 1918 byla Československá národní rada uznána Spojenými státy americkými za československou vládu, 3. září to potvrdila Anglie, 28. září Francie a 3. října Itálie. 26. září 1918 se ustavila prozatímní vláda se sídlem v Paříži: Tomáš Garrigue Masaryk – prezident prozatímní vlády, předseda ministerské rady, ministr financí. Edvard Beneš – ministr zahraničních věcí a ministr vnitra. Milan Rastislav Štefánik – ministr války.¹⁰³ Tímto vyhlášením prozatímní vlády se zahraniční vedení pojistilo proti případným krokům Rakousko-Uherska, které se neustále snažilo o domluvu a federalizaci monarchie. Toho využil i T. G. Masaryk a 18. října vydal prohlášení nezávislosti, Washingtonskou deklaraci. Prohlášení odmítá federalizaci Rakousko-Uherska: *„Federalizace a tím více autonomie neznamenaají nic pod habsburskou dynastií... Náš národ nemůže se volně vyvíjeti v habsburské lži – federaci, která není než novou formou odnárodňujícího útisku, pod nímž jsme trpěli minulá tři století. Náš národ povolal Habsburky na český trůn ze své svobodné vůle a tímtež právem je sesazuje. Prohlašujeme tímto habsburskou dynastii za nehodnou, aby vedla náš národ, a upíráme jí veškerá práva vládnouti v československé zemi, která – to zde nyní prohlašujeme – bude od nynějška svobodným a nezávislým lidem a národem.*¹⁰⁴

¹⁰¹ VRBATA, J. *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918, rok 1918*. Praha, 1997, s. 329-330.

¹⁰² GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 74.

¹⁰³ BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce*. Praha, 1994, s. 80-81.

¹⁰⁴ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, 2003, s. 45.

Washingtonská deklarace se nepovažuje pouze za prohlášení o svobodě, ale hlavně za ideový program, který měl zapůsobit na amerického prezidenta Woodrowa Wilsona: „*Přijímáme americké zásady, jak byly stanoveny prezidentem Wilsonem; zásady o osvobozeném lidstvu, o skutečné rovnosti národů a vládách, odvozujících všecku svou spravedlivou moc ze souhlasu ovládaných. My, národ Komenského, nemůžeme než přijmouti tyto zásady, vyjádřené v americké deklaraci nezávislosti, v zásadách Lincolnových a v prohlášení lidských a občanských práv.*“¹⁰⁵

V závěru deklarace představuje hlavní ústavní zásady: „Československý stát bude republikou... Církev bude odloučena od státu. Naše demokracie bude spočívati na všeobecném právu hlasovacím. Ženy budou postaveny politicky, sociálně a kulturně na roveň mužům... Národní menšiny budou požívati plných práv. Vláda bude míti formu parlamentární a bude uznávati zásady iniciativy a referenda. Stálé vojskou bude nahrazeno milicí. Československý národ provede dalekosáhlé sociální a hospodářské reformy.“¹⁰⁶ Sociálními a hospodářskými reformami bylo myšleno vyvlastnění velkostatků pro domácí kolonizaci a zrušení šlechtických výsad. Washingtonská deklarace byla velmi pokroková. Američané souhlasili se zrušením šlechty, Evropané nikoliv. V Evropě byla šlechta stále uznávána. Některé zásady nebyly v nové republice uskutečněny.¹⁰⁷ 17. října zaslal T. G. Masaryk prezidentu Wilsonovi deklaraci, odpověď dostal hned den poté. Na amerického prezidenta deklarace zapůsobila, a to byl její účel. Okamžitě 18. října zaslal americký prezident dopis, tzv. Wilsonovu nótu, do Vídně s tím, že Rakousko-Uhersko nemá pokračovat ve svých snahách o přestavbu monarchie a že Spojené státy americké už uznaly československou vládu.¹⁰⁸ V této chvíli se Vídeň rozdělila na dva tábory. Pesimisté, kteří si uvědomovali, že zánik Rakousko-Uherska je neodvratný. Optimističtější smýšlející politici věřili, že bude možné se s národy dohodnout, což pro Čechy bylo nemyslitelné. Největším optimistou byl profesor Heinrich Lammasch, budoucí předseda vlády, věřil v obrat situace a obměkčení Spojených států amerických. Paradoxní je, že existenci Rakousko-Uherska neukončil žádný ze spojeneckých států, ale ohlášení rakouských Němců, že existenci monarchie považují za ukončenou.¹⁰⁹ Rakousko-Uhersko se snažilo střídat vlády s nadějí, že alespoň nějaká bude mít u obyvatel úspěch. 25. října 1918 podala demisi vláda Maxe Hussarka von Heinleina a ten samý den se stává ministrem zahraničí hrabě Julius

¹⁰⁵ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, s. 46.

¹⁰⁶ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, s. 46-47.

¹⁰⁷ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, s. 47-48.

¹⁰⁸ BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce*. Praha, 1994, s. 81-82.

¹⁰⁹ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, s. 52-55.

Andrássy a novou vládu má sestavit Heinrich Lammasch. Nakonec stejně Rakousko-Uhersko kapitulovalo a přijalo všechny podmínky.¹¹⁰ Vše vyjadřovala Andrásyho nota: „...Rakouská vláda prohlašuje tudíž ochotu, aniž by vyčkala výsledků jiného vyjednávání, vejíti v jednání o mír mezi Rakousko-Uherskem a odpůrcími státy o okamžité příměří na všech frontách rakousko-uherských, a žádá pana presidenta Wilsona, aby ráčil učiniti příslušné přípravy.“¹¹¹

5.2 Ženevská jednání

V době, kdy T. G. Masaryk vyhlášoval československou samostatnost ve Washingtonu, stála domácí politika na jeho straně a uznávala ho jako vedoucí osobnost.¹¹² Rakouská vláda se ještě před svou kapitulací snažila vyjít Čechům vstříc a povolila vypravit poselstvo k zahraniční vládě. Tím se vlastně Češi mohli podílet na rozhodování ohledně rakouských záležitostí. V posledních dnech byla také zrušena cenzura, v novinách se objevovaly články o zahraniční československé vládě. Rakouský císař Karel Habsburský doufal, že tímto si dokáže získat přízeň a uzavře úmluvu s Dohodou. Věřil, že v zájmu spojenců není úplný zánik Rakousko-Uherska.

Delegace odjela 25. října. Byli zde zástupci Národního výboru, Českého svazu a bankovní ředitelé, kteří byli důležití hlavně z hlediska finančních otázek, jenž vzniknou v novém státě. Vedoucí osobností byl předseda Národního výboru československého Karel Kramář.¹¹³ Delegace se v Ženevě setkala s představiteli Československé národní rady v čele s Edvardem Benešem. Problémy, jenž se projednávaly, shrnul Edvard Beneš do třech bodů: Za prvé: Pražská delegace dostala podrobný výklad o mezinárodní situaci, zahraniční akci (politické i vojenské), o vztahu k jednotlivým Spojencům a ke spřáteleným národům. Pražané zase vylíčili situaci v Čechách, vojenský, politický a hospodářský stav Rakousko-Uherska. Za druhé: Jednání o formě a právní úpravě samostatného státu, definitivní vládě, o přechodu v nový stát; Edvard Beneš byl zvolen ministrem zahraničí. Za třetí: Rozhovor o podmínkách příměří pro Rakousko-Uhersko.¹¹⁴

Závěrem zde bylo vydáno slavnostní prohlášení: „*Plně schvalujeme politiku a veškerou činnost, jak vojenskou, tak diplomatickou, Národní rady československé,*

¹¹⁰ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, s. 61-67.

¹¹¹ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, s. 67.

¹¹² GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 86.

¹¹³ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, s. 59-60.

¹¹⁴ BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce*. Praha, 1994, s. 84.

*přeměňivší se v prozatímní vládu zemí československých s dočasným sídlem v Paříži, jakož i závazky, jež jménem československého národa se Spojenci a sprátenými mocnostmi učinila. Současně vyslovujeme jí vděčnost za veliké služby, jež našemu národu prokázala.*¹¹⁵ Po spojeneckých velmocích byla tedy prozatímní vláda uznána Prahou. Byl to vrchol osvobozenického zahraničního i domácího odboje.¹¹⁶

Na závěr jednání v Ženevě byl sepsán protokol, který je jedním z důležitých dokumentů pro zřízení samostatného státu. Byl podepsán 31. října 1918, čímž byla ukončena veškerá ženevská jednání.¹¹⁷

Jedním z důležitých cílů poselstva ve Švýcarsku bylo rozhodnutí o formě státního zřízení. Ve Washingtonské deklaraci byla sice už ustanovena republika, ale domácí politici čekali až na konečné rozhodnutí zahraničních. Sám T. G. Masaryk byl zpočátku pro monarchii, po vzoru ruského carismu. Po politickém převratu v Rusku došlo k větší orientaci na západ a Masaryk se rozhodl pro formu republiky. Milan Rastislav Štefánik byl jediným zahraničním politikem, který chtěl zřídit monarchii. Zamlouvala se mu okázalost monarchistického režimu.

Vývoj nahrával spíše Masarykovi. Podporovalo ho i celé zahraniční vojsko. Na jednáních v Ženevě se pro monarchii vyslovil pouze Karel Kramář, i přesto že ruská dynastie už v té době neexistovala, chtěl dosadit na český trůn některého z jejích velkoknížat. Stát si představoval jako demokratické království, jehož vzorem měla být Anglie. Ostatní delegáti si ale stáli za republikou a Karel Kramář se podřídil většině.¹¹⁸

Kramář byl velkým stoupencem Ruska. Vždy tvrdil, že vstoupilo do války pouze z důvodu osvobození slovanských národů, nikoli aby získalo nová území. Uznával pouze carské, ale v žádném případě komunistické Rusko.¹¹⁹

5.3 28. říjen 1918

18. října 1918 byla podepsána Wilsonova nóta, která předala rozhodnutí o osudu Rakousko-Uherska do rukou národů. Byl to zásadní dokument pro vznik samotného Československa.¹²⁰ Opírala se o 14 Wilsonových mírových bodů:

¹¹⁵ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 86.

¹¹⁶ BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce*. Praha, 1994, s. 86.

¹¹⁷ BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce*. Praha, 1994, s. 88-89.

¹¹⁸ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, s. 145-147.

¹¹⁹ LUSTIGOVÁ, M. *Karel Kramář*. Praha, s. 184-185.

¹²⁰ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 75.

- „1. Mírové vyjednávání se musí dít otevřeně, bez tajných mezinárodních úmluv; diplomacie musí jednat veřejně.*
- 2. Naprostá svoboda plavby na moři vně teritoriálního obvodu.*
- 3. Odstranění pokud možno všech hospodářských přehrad.*
- 4. Všeobecné odzbrojení.*
- 5. Uspořádání a rozdělení kolonií; musí být brán stejný ohled na zájmy obyvatel jako na zájmy států, které si na kolonie osobují právo.*
- 6. Evakuace všeho ruského území; Rusko samo si upraví své politické zřízení a obdrží k tomu, pokud třeba, všelikou pomoc.*
- 7. Belgie musí být vyprázdněna a restaurována.*
- 8. Francouzské území musí být vyklizeno a restaurováno a bezpráví spáchané na Francii 1871 Pruskem v otázce alsasko-lotrinské musí být napraveno.*
- 9. Italské hranice budou upraveny podle jasně známých národnostních hranic.*
- 10. Národům Rakousko-Uherska, jejichž místo mezi národy si přejeme vidět zabezpečené a zajištěné, musí být dána nejsvobodnější možnost autonomního vývoje.*
- 11. Rumunsko, Srbsko a Černá Hora musí být vyklizeny a okupovaná území restaurována; Srbsko musí mít svobodný a zajištěný přístup k moři. Vzájemné vztahy balkánských států mají být upraveny ve shodě s historicky danými politickými a národnostními zásadami; politická a hospodářská nezávislost a územní integrita balkánských států budiž zabezpečena mezinárodními úmluvami.*
- 12. Turecku budiž zabezpečena integrita území; ale ostatním národům pod tureckou vládou budiž zajištěna bezpečnost života a autonomní vývoj bez jakéhokoli vnějšího zasahování. Dardanely mají trvale být otevřeny lodím a obchodu všech národů za mezinárodních záruk.*
- 13. Budiž zřízen polský stát, obsahující území obydlená nesporně polským obyvatelstvem; svobodný a jistý přístup k moři buď zabezpečen, politická a hospodářská nezávislost a integrita území budiž mezinárodně zaručena.*
- 14. Budiž zřízen všeobecný svaz národů, zabezpečující hmotnou a politickou nezávislost a územní integritu stejnou mírou velkých i malých států.“¹²¹*

Odpovědí na to byla Andrásyho nóta, která byla chápána jako kapitulace monarchie a zhroucení starého systému. Pražskými ulicemi se hrnuly nadšené davy. Lidé strhávali emblémy Rakousko-Uherska, provolávali slávu Masarykovi, Wilsonovi,

¹²¹ MASARYK, T.G. *Nová Evropa*. Brno, 1994, s. 74-75.

legionářům a samostatnosti. Představitelé Národního výboru československého převzali do vlastních rukou úřady. Převod moci proběhl bez násilností.¹²²

Národní výbor vyzýval k pořádku: „*Lide československý! Tvůj odvěký sen stal se skutkem. Stát československý vstoupil dnešního dne v řadu samostatných, svobodných, kulturních států světa. Národní výbor, nadaný důvěrou veškerého lidu československého, přejal jako jediný a oprávněný činitel do svých rukou správu svého státu. Lide československý! Vše, co podnikáš, podnikáš od tohoto okamžiku jako nový svobodný člen velké rodiny samostatných svobodných národů...*“¹²³ Prohlášení podepsali František Soukup¹²⁴, Vavro Šrobár¹²⁵, Antonín Švehla, Jiří Stříbrný¹²⁶ a Alois Rašín. Tito politici hráli důležitou úlohu při přebírání moci a do dějin se zapsali jako muži 28. října. Národní výbor dále organizoval pořádkovou službu a převzal řízení policie. Ve dnech 28.-31. října proběhl převod moci v celých Čechách a na Moravě. Opět se vše obešlo bez násilí. To byl důkaz obrovské organizační schopnosti a vyspělosti české politické reprezentace.¹²⁷ Představitelé Národního výboru projížděli Prahou a hlásili lidu, že Československý stát vzniká dnes, tedy 28. října. Konal se i slavnostní proslov na Václavském náměstí.¹²⁸

Už 28. října 1918 byl vydán první zákon o pěti článcích, ve kterém stálo: „*Samostatný stát československý vstoupil v život: aby zachována byla souvislost dosavadního právního řádu...a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu, Národní výbor jménem československého národa jako vykonavatel státní svrchovanosti nařizuje: Státní formu československého státu určí Národní shromáždění ve srozumění s Československou národní radou v Paříži... Článek II. Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti. Článek III. Všecky ústavy...jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím jednají dle dosud platných zákonů a nařízení. Článek IV. Zákon tento nabývá platnosti dnešním dnem. Článek V. Předsednictvu Národního výboru se ukládá, aby tento zákon provedlo.*“¹²⁹

V mnoha vesnicích a malých městech v Čechách, na Moravě a ve Slezsku se však o událostech v Praze nevědělo, a tak 28. října došlo jen někde k vyhlášení samostatnosti. V Českých Budějovicích se o dění v Praze dozvěděl poštovní úředník při náhodném telegrafickém spojení. V Budějovicích byl velký počet Němců, ostatně jako

¹²² GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 76.

¹²³ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 76-77.

¹²⁴ Sociálně demokratický politik, jednatel Národního výboru.

¹²⁵ Slovenský politik, člen předsednictva Národního výboru, spoluautor prvního zákona.

¹²⁶ Nacionalistický politik, člen předsednictva Národního výboru, jeden z rozhodujících aktérů 28. října.

¹²⁷ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 77.

¹²⁸ KLIMEK, A. *Říjen 1918-Vznik Československa*. Praha a Litomyšl, 1998, s. 200.

¹²⁹ KLIMEK, A. *Říjen 1918-Vznik Československa*. Praha a Litomyšl, 1998, s. 215-216.

v každém městě nedaleko hranic. V severozápadních Čechách, na severní Moravě a ve Slezsku Němci plánovali vytvořit dvě provincie s vlastní zemskou vládou, parlamentem atd. – Deutschböhmen a Sudetenland (Německé Čechy a Sudety). České Budějovice se měly stát centrem tzv. Böhmerwaldgau (Šumavské župy)¹³⁰. Poštovní úředník rozhlásil, že byl vyhlášen samostatný stát. Strhla se vlna demonstrací, nejprve středoškolští studenti a později místní patrioti, vedení bylo vývojem událostí zaskočeno.¹³¹

29. října se Němci sešli na poradě, okamžitě se přizpůsobili nové době a začali také prohlašovat právo na sebeurčení národů a rozebírat si pohraniční oblasti Čech, tento plán chtěli uskutečnit už v rámci Rakousko-Uherska, tehdy by se ale jednalo o celé Čechy. Němečtí poslanci rozhodli, že kraje severních Čech budou odtrženy a vytvoří samostatnou provincii Deutschböhmen, která bude patřit k německo-rakouskému státu. Pro Němce bylo nemyslitelné, aby se z nich stala menšina, v zemi, v které ještě nedávno byli oni ti privilegovaní. 30. října byly i Sudety (Morava a Slezsko) připojeny k německému Rakousku.¹³² Celý listopad a prosinec se čeští Němci snažili odloučit od Čech. Jejich vize však nemohla být nikdy splněna, měla příliš mnoho nedostatků. Jen na Moravě zabrali města jako Brno nebo Olomouc.. Jejich državy byly jakési německé ostrovy v Čechách. To nikdy nemohlo mít úspěch. V žádném případě nebylo v českém zájmu, aby si Němci libovolně rozebírali území, za jehož samostatnost bojoval celý národ. Na celém území, které Němci prohlásili za své, začali vytvářet vojska, své vlastní soudy a vyhlášovat německé zákony. Hlavními osobnostmi byli předseda německé sociální demokracie Josef Seliger a Rudolf Lodgman. Jejich snahu zmařilo špatné zásobování a nedostatek potravin. Německý lid ztratil své odhodlání. Samotný německý stát byl vyčerpaný válkou – finančně i vojensky. Vojáci už nechtěli rukovat do dalšího boje. Češi postupně získávali svá území nazpět, v některých případech stačilo, aby se vojáci jen ukázali a Němci se dobrovolně vzdávali. Češi nezvítězili ani tak fyzickým jako spíše psychickým bojem – válkou zničené Německo už nemělo sílu vzdorovat a velkou roli také sehrálo to, že za Čechy stály státy Dohody. 21. prosince dala Dohoda Čechům právo, aby obsadili celé své území.¹³³

Češi se mezitím snažili upevňovat svou moc. 29. října přebíral Národní výbor další úřady, policejní ředitelství, vrchní zemský soud a státní zastupitelství. Opět se vše obešlo bez odporu, Vídeň totiž přiznala české vládě stejná práva jako měla vláda uherská. Národní výbor organizoval i česká vojska. Vojenské velitelství mu dalo

¹³⁰ Župy jsou nižší celky, které by spadaly pod provincie.

¹³¹ KLÍMEK, A. *Říjen 1918 - Vznik Československa*. Praha a Litomyšl, 1998, s. 225-226.

¹³² PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, s. 102-104.

¹³³ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, s. 229-237.

k dispozici zbraně a umožnilo mu rádiové spojení s Edvardem Benešem v Ženevě. Vojenské velitelství bylo však ještě podřízené Vídni, ministerstvo války mu zakázalo jakékoli vyjednávání s Národním výborem, mělo být vyhlášeno i stanné právo a byly vydány zatykače na některé vojáky. Národní výbor musel zakročit, nakázal obklíčit budovu velitelství českým vojskem. Tato vojenská vzpoura skončila 30. října ráno, kdy členové Národního výboru převzali velení nad vojenským velitelstvím.¹³⁴

Německá území Čech zůstala bez kontroly Národního výboru a na Slovensku měl ještě moc uherský stát. 30. října se sešla elita slovenských politiků v Martině a přihlásila se k jednotnému státu československému sepsáním Martinské deklarace: „*Zástupci všech slovenských politických stran... organizovaní v Národní radu slovenské větve jednotného československého národa, trvají na zásadě sebeurčovacího práva národů, přijaté celým světem... Národní rada česko-slovenského národa v Uhersku: 1. Slovenský národ je částí jak jazykově, tak kulturně historicky jednotného československého národa... 2. Pro tento československý národ žádáme i my neomezené sebeurčovací právo na základě úplné nezávislosti. Na základě této zásady projevujeme svůj souhlas s oním nově utvořeným mezinárodně právním postavením, které dne 18. října 1918 formuloval prezident Wilson a které dne 27. října 1918 uznal rakousko-uherský ministr zahraničí. 3. Žádáme okamžité uzavření míru, a to na všelidských křesťanských zásadách, aby mír byl takový, že by mezinárodně právními zárukami znemožňoval další válku a další zbrojení...*“¹³⁵ Uplatnění práva na sebeurčení se mělo realizovat oddělením od Uher a spojením s Čechy. Martinská deklarace se stala základním dokumentem společného Československa.¹³⁶

Předsednictvo Národního výboru bylo déle než dva týdny první vládou, Antonín Švehla, Alois Rašín, Jiří Stříbrný, František Soukup a Vavro Šrobár. Úkoly Národního výboru byly spíše administrativní, ty politické nechávalo předsednictvo Národnímu shromáždění, které se mělo sejit. Národní výbor se staral o zásobování, udržení výroby, pořádek, přejímání úřadů atd. 5. listopadu vypsala Národní výbor půjčku na podporu nezaměstnaných, na demobilizaci atd. 14. listopadu bylo zahájeno fungování Národního shromáždění, vládní funkce Národního výboru tímto skončila. 7. prosince rozpustila vláda i místní Národní výbory.¹³⁷

¹³⁴ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, s. 84-90.

¹³⁵ PICHLÍK, K. *Bez legend: Zahraniční odboj 1914-1918*. Praha, 1991, s. 412-413.

¹³⁶ GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha, 1992, s. 79.

¹³⁷ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, s. 105-106.

5.4 Versailleská mírová konference

Na jednání v Ženevě navazovala první spojenecká konference o příměří s Rakousko-Uherskem, která začala 31. října 1918 ve Versailles ve Francii, bez českých politických představitelů. V tom viděl Edvard Beneš problém, jelikož zde mohlo dojít k poškození národních zájmů Československa: „*Francouzská vláda jako svolavatel konference nezaslala nám pozvání k první schůzi, jak bylo její povinností. Protože jsme měli už uznání od Spojenců jako vláda a jako národ spojenecký a protože jsme nad to měli ve smlouvách s Francií a Anglií výslovné ujednání o naší účasti na všech spojeneckých konferencích, kde se bude jednati o našich zájmech, odebral jsem se po svém příjezdu v sobotu ráno dne 2. listopadu na francouzské zahraniční ministerstvo...*“¹³⁸ Beneš obhájil česká práva, upozornil na následky, které by v případě neúčasti na konferenci mohly nastat. Později byl za Československo pozván. Hlavní zasedání se konala 31. října a 1.-4. listopadu, zúčastnili se jich hlavní politici a vojenští představitelé spojeneckých států. Mimo ně byly konány i vojensko-politické porady, které určovaly konkrétní vedení konference.¹³⁹

4. listopadu se konala schůze Nejvyšší vojenské rady ve Versailles. Edvard Beneš o tom napsal: „*Neváhám doznati, že jsem byl mocně vzrušen, když jsem odpoledne den 4. listopadu vsedal do automobilu, ozdobeného naší vlajkou, a ujížděl Pařížtí... do Versailles. Vstupuje ve Versailles po prvé do sálu, kde byli shromážděni všichni mocní tohoto světa... Před třemi roky utíkal jsem u Aše přes hranice Čech, plíže se úkradkem houštinami, abych ušel zrakům rakouských a bavorských celníků, ...dnes tu sedím se zástupci Francie, Anglie, Spojených států, Itálie, Japonska, Srbska, Řecka, Belgie a Portugalska...*“¹⁴⁰

Edvard Beneš zůstal na pařížských jednáních a konferenci až do doby, kdy byly podepsány mírové smlouvy. Do Prahy se vrátil až 24. září 1919, po čtyřech letech emigrace. Delegace Národního výboru se z Ženevy vrátila 5. listopadu, ten den bylo podepsáno příměří s Rakousko-Uherskem a 11. listopadu kapitulovalo Německo. Tomáš Garrigue Masaryk se do Čech vrátil 21. prosince 1918, byl přivítán obrovským shromážděním a zvolen prvním prezidentem Československé republiky. Jako poslední se navraceli českoslovenští vojáci, nejprve z Itálie a Francie. Vojáci československého armádního sboru v Rusku zde zůstali ještě další rok a někteří dokonce dva roky. Bojovali na straně Dohody proti komunistickému režimu. Milan Rastislav Štefánik,

¹³⁸ BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce*. Praha, 1994, s. 90.

¹³⁹ BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce*. Praha, 1994, s. 91.

¹⁴⁰ BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce*. Praha, 1994, s. 91-92.

ministr války, poslal československé vládě telegram, ve kterém zdůrazňoval důležitost boje proti bolševismu. Když se 4. května 1919 vracel do Československa, zahynul při leteckém neštěstí nedaleko Bratislavy. Vojáci se z Ruska vrátili 19. prosince 1919 a druhá část 2. září 1920.¹⁴¹

5.5 Problémy nově vzniklého státu

Vyhlášení samostatného státu přineslo nové problémy nebo bylo potřeba řešit stávající. Obyvatelé očekávali, že jejich strádání bude ukončeno. Po válce však byly vyčerpány všechny zásoby potravin i výrobků. Pole byla kvůli válečnému stavu špatně obdělávána a úroda byla minimální. Už počátkem listopadu 1918 se objevil nepokoj mezi lidmi. Národní výbor vydal provolání, ve kterém slíbil, že okresní Národní výbory soustředí veškerou svou činnost na zajištění základních potřeb pro obyvatelstvo a dále, že potraviny dostanou i nezámožní lidé. Začala se rozvíjet i lichva a předražování potravin. Sedláci měli odevzdávat potraviny a země byla odkázána na pomoc Spojenců. Ti nejen Československu, ale i ostatním státům střední Evropy schválili úvěry na opatření potravin. V poválečných letech nastala doba, ve které byla velká nouze o výrobky. Tak vznikla situace výhodná pro výrobce, kteří získali nadvládu nad spotřebiteli. Důsledek toho byl, že československá vláda musela hájit konzumenty.

Dalším krokem, který vláda podnikla bylo obstavení velkostatků. Už po bitvě na Bílé hoře byl majetek rozdělen mezinárodní šlechtě. 9. listopadu byl vydán zákon o obstavení velkostatků. Zákon měl i taková opatření, která aristokracii zakazovala majetek prodávat či zadlužovat.¹⁴²

Vznikaly i další nesnáze co se týče hranic. V Čechách se řešily problémy s Němci a na Slovensku s Maďary. Bylo to pochopitelné, jelikož tyto dva národy byly nepřátelské vůči Čechům a Slovákům. Překvapením bylo, když se objevily konflikty na polských hranicích, protože Poláci byli Slované, a tudíž spojenci. Spor vznikl na Těšínsku ve Slezsku. V květnu 1918 se čeští a polští političtí zástupci dohodli, že o těšínské otázce budou jednat, až získají oba státy samostatnost a v žádném případě to nepoškodí dobré vztahy. Poláci však 29. října začali Těšínsko obsazovat, a tím společnou dohodu porušili. Češi se tentokrát neodvolávali na historické hranice jako to bylo v případě Němců.¹⁴³

¹⁴¹ PICHLÍK, K. *Bez legend: Zahraniční odboj 1914-1918*. Praha, 1991, s. 416-417.

¹⁴² PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, s. 155-157.

¹⁴³ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, s. 147-148.

Došlo k tomu, že Těšínsko bylo rozděleno na polské a české území. Fungovaly zde dva úřady – Zemský národní výbor pro Slezsko a polská Rada Narodowa v Těšíně. Toto dělení bylo pouze dočasné, Češi nechtěli vyvolávat spory mezi Slovaný. ¹⁴⁴ Nedala se zde ani očekávat pomoc Dohody jako v případě Němců, jelikož pro ni byli Poláci spřáteleným národem. V roce 1920 byla však polská část Těšínska velmocemi svěřena Československu. ¹⁴⁵

V poraženém Maďarsku, ale i Německu se velmi rychle rozvinulo bolševické hnutí. Byla vyhlášena Maďarská republika rad a později vznikla republika rad i v Sasku a Bavorsku. ¹⁴⁶ Republika rad měla prostřednictvím Maďarů žijících na Slovensku vliv i na slovenském území. Slováci se snažili získat nad svým státem úplnou kontrolu a Maďary odsunout. 13. června 1919 byla stanovena demarkační čára mezi Maďarskem a Československem. Maďarské vládě bylo zasláno ultimátum na vyklizení území za čárou. Maďarské vojsko se stáhlo ze slovenského území. A tak Slovensko i Podkarpatská Rus byly konečně obsazeny československými vojsky. ¹⁴⁷

Dále bylo třeba vyřešit otázku měny. Po rozpadu Rakousko-Uherska zůstala měna pro všechny státy společná. Rakouské banky začaly tisknout velké množství bankovek, a tím způsobily inflaci. Tento krok byl považován za výraz zoufalství z prohrané války. Československý ministr financí dr. Alois Rašín provedl odhuku měny. ¹⁴⁸ Dohodl se s přáteli z finančnictví a v noci z 25. na 26. února 1919 byla z trhu stažena polovina všech bankovek a ostatní byly odkolkovány. Pozdější zákon stanovil československou korunu, tím byla měna oddělena od ostatních. Dále byla zavedena daň z majetku a válečných zisků. Inflaci se podařilo zadržet. V roce 1920 a 1921 začalo prosperovat zemědělství, rozvíjet se podnikání, byly zrušeny přídělý potravin a ceny určoval trh. V roce 1922 však Evropu zasáhla ekonomická krize pocházející ze Spojených států amerických. Výroba poklesla a s ní se zvýšila nezaměstnanost. Nejhorší situace nastala v lednu 1923, kdy nezaměstnanost byla nejvyšší. Roku 1924 se ekonomika začala obnovovat a republika vstoupila do tzv. „zlatých let“. ¹⁴⁹

Na začátku roku 1920 vznikla definitivní ústava. Na utváření ústavy dohlížel ústavní výbor Národního shromáždění. Ve vládě náležela příprava ústavy legislativní sekci ministerstva vnitra, ta předložila návrh ústavy ústavnímu výboru. Speciální podvýbor měl ústavu připravit do podoby, ve které by se projednávala. Na tvorbě se

¹⁴⁴ DEJMEK, J. *Edvard Beneš*. Praha, s. 230.

¹⁴⁵ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, s. 151-153.

¹⁴⁶ OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. Praha, s. 87.

¹⁴⁷ OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. Praha, s. 95.

¹⁴⁸ PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. Praha, s. 180-183.

¹⁴⁹ KÁRNÍK, Z. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Praha, s. 94-97.

podíleli sociální demokrat Alfréd Meissner, československý socialista Václav Bouček, agrární poslanec František Hnídek, profesor státního práva Jiří Hoetzel, profesor ústavního práva František Weyr, předseda národní demokracie a odborník na státní právo Karel Kramář, ministr vnitra Antonín Švehla a samozřejmě prezident T. G. Masaryk. Ústava rušila všechny dosavadní zákony, které byly v rozporu. Proklamovala lid jako zdroj moci, člověk zde měl rovné postavení, volební právo a byl svobodný občan.¹⁵⁰

V roce 1920 se konaly první volby, 18. dubna do poslanecké sněmovny a 25. dubna do senátu. Oproti posledním volbám v roce 1911 se zúčastnil trojnásobek voličů a poprvé mohly volit i ženy. Tehdy zvítězila Československá sociální demokracie. Do čela vlády byl zvolen sociální demokrat Vlastimil Tusar. Vytvořil se zde silný blok socialistických stran. Československá sociální demokracie (ČSSD) spolupracovala s Československou stranou socialistickou a Sociálně demokratickou stranou německo-maďarskou na Slovensku. Problémy nastaly, když se začala prosazovat tzv. „Marxistická levice“ ČSSD, v čele s Antonínem Zápotockým. Začaly se šířit obavy z komunistického převratu. Hlavně tehdy, když Polsko obsadilo Kyjev a chtělo zabrat část ruského území. Lenin v tom viděl dobrou příležitost k revoluci a obsazení střední Evropy. Československo se k válce stavělo spíše neutrálně.

V této vyhocené situaci se vytvořila tzv. Pětka. Zasedali v ní zástupci nejvýznamnějších československých politických stran – Antonín Švehla (agrární strana), Alois Rašín (národní demokracie), Jan Šrámek (lidová strana), Jiří Stříbrný (národní socialista) a Rudolf Bechyně (sociální demokracie). Vznikla za zády vlády a jednotliví členové rozhodovali jednomyslně.

Marxistická levice na základě neshody s pravicovou sociální demokracií vyhlásila generální stávkou. Státní moc však zasáhla. Organizátoři byli zatčeni a souzeni. Nejvyšší trest, 9 měsíců, dostal Antonín Zápotocký. Později byl ustanoven generálním tajemníkem komunistické strany. V roce 1921 zvítězila levice na Slovensku, byla založena Komunistická strana československá. Stát nijak nezasáhl a nezakázal rozvíjející se komunismus. Později se ale v celé Evropě začaly formovat autoritářské režimy.¹⁵¹

V polovině 20. let začalo Německo obnovovat své vedoucí postavení v Evropě. Byl schválen Dawesův plán na obnovení ekonomiky. Na Konferenci ve švýcarském

¹⁵⁰ KÁRNÍK, Z. *České země v éře první republiky (1918-1938) 1. díl Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha, s. 99-100.

¹⁵¹ KÁRNÍK, Z. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Praha, s. 104-110.

Locarnu v říjnu 1925 jednaly čtyři evropské velmoci (Anglie, Francie, Německo a Itálie). Německý ministr zahraničí Gustav Stresemann, anglický ministr zahraničí Austen Chamberlain a francouzský ministr zahraničí Aristid Briand přijali tzv. rýnský garanční pakt, který určoval hranice Německa, západní byly stanoveny na Versailleské konferenci, východní nikoli. Československo se snažilo navázat užší spolupráci s Rakouskem, ale to se orientovalo na fašistickou Itálii v čele s Benitem Mussolinim a na sílící Německo. Locarno oslabilo mezinárodní postavení Československa. Německá ekonomika prudce rostla, to způsobilo německou expanzi na zahraniční trhy a vytlačování Československa. Na Německo se začaly orientovat státy střední i východní Evropy. Československo provedlo rekonstrukci průmyslu a zemědělství, aby mohlo být konkurenceschopné.¹⁵²

Prakticky až do konce 20. let byly ekonomiky evropských států na vrcholu. 29. října 1929 došlo ke zhroucení burzy v New Yorku. Tato událost byla předzvěstí velké hospodářské krize, která postihla celý svět. Rozpadl se světový obchod a zesílil boj o zahraniční trhy. Objevily se i návrhy na reorganizaci Evropy, vytvoření celní unie, ale zatím bez výsledku. Počátkem roku 1933 převzal v Německu moc Adolf Hitler. Zrušil demokratický systém a upevňoval totalitu jedné – nacistické strany. Z Německa se stal agresor usilující o zrušení demokracie v Evropě a vznikla hrozba nové války. Pro Československo byl nebezpečný Mussoliniho Pakt čtyř, jenž prosazoval rozhodování velmocí o malých státech střední a jihovýchodní Evropy.

Světová krize se v Českých zemích projevila nejprve v zemědělství a později v průmyslu. Začala růst nezaměstnanost a toho využili komunisté, organizovali po celé zemi hnutí nezaměstnaných pod vedením Antonína Zápotockého a Klementa Gottwalda. Československo bylo ve velmi tíživé situaci, ze západu hrozba nacismu a z východu komunismu.¹⁵³

V říjnu 1933 vznikla organizace Konrada Henleina – Sudetoněmecká vlastenecká fronta. V roce 1935, před parlamentními volbami, vznikla Sudetoněmecká strana. Ve volbách měla úspěch, skončila na druhém místě. Premiérem se stal (už po druhé) agrárník Jan Malypetr. Problém byl v síle Henleinovy strany. Přes veškeré problémy měl prezident T. G. Masaryk své postavení v čele republiky. Byl ale pouze formální hlavou státu a s tím nesouhlasil. Po překonání několika zdravotních krizí se v roce 1935 rozhodl abdikovat a přál si, aby se jeho nástupcem stal Edvard Beneš. Masaryk abdikoval 14. prosince v Lánech. Edvard Beneš byl ještě tentýž měsíc zvolen

¹⁵² OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. Praha, s. 138-140.

¹⁵³ OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. Praha, s. 157-169.

prezidentem. 14. září 1937 zemřel T. G. Masaryk na mrtvici doprovázenou horečkou a zánětem plic. V této době nikdo netušil, že za dva měsíce nabídne Henlein v tajném dopise celé Československo Hitlerovi.¹⁵⁴

Československo mělo na konci roku 1937 15 250 000 obyvatel.¹⁵⁵ A tím se už neřadilo mezi malé státy. Praha se stala mezinárodně uznávanou moderní metropolí. Československo muselo ale změnit svou obrannou strategii. Do té doby se snižovaly náklady na zbrojení. Nyní, když Hitlerovo Německo začalo obrovským tempem zbrojit, bylo jasné, že České země budou stát proti velmi silnému nepříteli. Byla zřízena Nejvyšší rada obrany státu, v jejímž čele stál prezident republiky Edvard Beneš a generál Ludvík Krejčí.¹⁵⁶

Německo se domnívalo, že nebude těžké ovládnout Československo. To se však velice tvrdě politicky bránilo, snažilo se o obnovení mezinárodních smluv, mobilizovalo vojenské síly. Brzy tento problém, který se týkal pouze jedné země, přerostl v evropský a světový. Na konci roku 1937 proti sobě stály dvě skupiny velmocí. Na jedné straně státy, které byly v první světové válce poraženy, a tudíž nespokojeny s poválečnou situací, Německo, Japonsko a Itálie. Na straně druhé to byly země vítězné a neměly nejmenší zájem na rozpoutání dalšího válečného konfliktu – Anglie, Francie a Spojené státy americké. Zcela mimo stálo sovětské Rusko, izolované od okolních států, zejména po vydání německého paktu proti Kominterně¹⁵⁷. Anglie i Francie odmítaly spojit se s Ruskem proti Německu. Spojené státy americké se snažily o dohodu se zneprátelenými státy, hlavně s Německem. Prezident Franklin Delano Roosevelt se snažil zorganizovat mezinárodní konferenci, Italové, Japonci i Němci odmítli. Odmítl ale i britský premiér Arthur Neville Chamberlain.¹⁵⁸

Na začátku roku 1938 se Německo zaměřilo na Rakousko. Hitler sám převzal funkci nejvyššího velitele ozbrojených sil a na místo ministra zahraničí dosadil nacististu a diplomata Joachima von Ribbentropa. Adolf Hitler získal moc do svých rukou. 11. března 1938 obsadila německá armáda Rakousko a připojila ho k německé říši. Československu se tímto prodloužily hranice s Německem a jejich obrana byla složitější.¹⁵⁹ 24. dubna 1938 představila v Karlových Varech Henleinova sudetoněmecká strana osm bodů, v nichž požadovala: „*Úplnou rovnoprávnost a rovnocennost sudetských Němců s českým národem. Jejich uznání za právní osobnost.*

¹⁵⁴ KÁRNÍK, Z. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Praha, s. 299-317.

¹⁵⁵ KÁRNÍK, Z. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Praha, s. 317.

¹⁵⁶ KÁRNÍK, Z. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Praha, s. 317-321.

¹⁵⁷ Komunistická internacionála, mezinárodní komunistická organizace založená v Moskvě roku 1919.

¹⁵⁸ OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. Praha, s. 223-226.

¹⁵⁹ OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. Praha, s. 227-228.

*Určení a uznání uzavřeného německého sídelního území. Vybudování německé samosprávy ve všech oborech veřejného života, týkajících se německé národní skupiny. Zřízení zákonných ochranných opatření pro ty sudetské Němce, kteří žijí mimo uzavřené sídelní území. Odčinění bezpráví spáchaného na sudetském Německu od roku 1918 a náhradu škod vzniklých mu tímto bezprávím. Uznání a provedení zásady, že v německém území mají být pouze němečtí veřejní zaměstnanci. Úplnou svobodu příznání se k německému národu a k německému světovému názoru.*¹⁶⁰

Na konci května 1938 Hitler oznámil, že hodlá Československo zničit vojenskou akcí. Henleinova strana vypracovala plán, ve kterém se počítalo se zničením československého státu a germanizací národa. Anglie a Francie neměly zájem rozpoutat válečný konflikt, a proto se snažily Československo přesvědčit, aby uzavřelo dohodu s Henleinem. Rusko si udržovalo odstup. Německý nacistický propagandista Joseph Goebbels vedl velmi účinnou kampaň proti Československu. Situaci ve střední Evropě sledoval celý svět. Československo se dostalo do sevření nepřátelských států. Veškeré telegramy byly v Polsku a Maďarsku kontrolovány, telefonáty odposlouchávány. České země se dostávaly do stále větší izolace. Britský premiér Chamberlain pověřil svého velvyslance sira Waltera Runcimana, aby jednal s československou vládou o německých požadavcích.

Po několika neúspěšných pokusech vypracoval Edvard Beneš návrh na řešení německé otázky v Československu, který splňoval výše uvedené karlovarské požadavky. Ústup Čechů Německo zaskočil, jelikož Hitler se zástupci sudetských Němců, Konradem Henleinem a Karlem Hermannem Frankem, jednal o vzpouře a odtržení německých oblastí od Československa, což teď nemělo smysl. Přesto se sudetoněmecká strana pokusila provést násilný puč. Vláda zakročila, vyhlásila stanné právo, zakázala politické akce po celé republice, zakázala i sudetoněmeckou stranu a vydala na Henleina a Franka zatykač. To nahrálo protičeskoslovenské kampani Josepha Goebbelse. Československo bylo považováno za agresora, který chce rozpoutat válečný konflikt.¹⁶¹

Koncem září 1938 se objevovala myšlenka na uskutečnění mezinárodní konference, kde by se vyřešila československá otázka. Souhlasily Spojené státy americké, Velká Británie, Francie i Německo. 29. září byla svolána konference do Mnichova. Československo nebylo, na Hitlerův požadavek, přizváno. Sešli se zde zástupci čtyř velmocí – Adolf Hitler, Benito Mussolini, Arthur Neville Chamberlain a

¹⁶⁰ OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. Praha, s. 230-231.

¹⁶¹ OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. Praha, s. 241-257.

Édouard Daladier. V průběhu konference nebyl brán zřetel na československá stanoviska.¹⁶² Jako výsledek jednání byla sepsána mnichovská dohoda, která obsahovala tato ultimáta: „*Vyklizování započne 1. října. Německo, Spojené království, Francie a Itálie se shodují v tom, že vyklizení bude provedeno do 10. října, a to bez zničení jakýchkoli existujících zařízení, a že československá vláda je odpovědna za to, že vyklizení bude provedeno bez poškození uvedených zařízení. Podmínky vyklizení podrobně určí mezinárodní výbor, složený ze zástupců Německa, Spojeného království, Francie, Itálie a Československa. Postupné obsazování převážně německých území německými oddíly započne 1. října. Mezinárodní výbor bez odkladu vymeze zbývající území převážně německého charakteru a německé oddíly je obsadí do 10. října. Mezinárodní výbor určí území, v nichž se má provést lidové hlasování. Konečné vymezení hranic provede mezinárodní výbor. Zavede se opční právo pro přesídlení do odstoupených území a pro vystěhování z nich. Československá vláda propustí ve lhůtě čtyř dnů ode dne uzavření dohody sudetské Němce, kteří si toto propuštění přejí, ze svých vojenských a policejních jednotek. V téže lhůtě propustí československá vláda sudetoněmecké vězně, kteří si odpykávají tresty odnětí svobody za politické a trestné činy.*“¹⁶³

30. září 1938 se mimořádně sešla československá vláda. Prezident Beneš zde shrnul mezinárodní stanoviska. Nenašel jiné východisko, než dohodu přijmout: „*Kdybychom nepřijali, udělali bychom čestnou válku... Ale ztratili bychom samostatnost a národ by byl vyvražděn.*“ Prezidenta podpořil premiér a ministr národní obrany generál Jan Syrový i ministr vnitra Jan Černý. Odpoledne ministr zahraničí Kamil Krofta zástupcům Anglie, Francie a Itálie sdělil: „*Jménem prezidenta republiky a jménem vlády prohlašuji, že se podřizujeme rozhodnutí, které bylo učiněno v Mnichově.*“

Podpisem mnichovské dohody se rozpadl spojenecký systém, jenž utvářel základ pro obranu československého státu. Jelikož Rusko velmoci nepozvaly k vyjednávání, odvrátilo se od Československa. To se ocitlo v naprosté izolaci.¹⁶⁴

¹⁶² OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. Praha, s. 279.

¹⁶³ OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. Praha, s. 281-282.

¹⁶⁴ OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. Praha, s. 283.

ZÁVĚR

Práce vytváří historický přehled událostí od vzniku Rakousko-Uherska přes první světovou válku až po založení samostatného státu a problémy, které musela nová vláda řešit. Je zde přihlédnuto i na důležité osobnosti, organizátory protirakouského odboje. Někteří emigrovali (Tomáš Garrigue Masaryk nebo Edvard Beneš), jiní zase zůstali ve své vlasti a vytvářeli si tajné kontakty se zahraničím (Přemysl Šámal).

Rakousko-Uhersko byl celek sdružující mnoho národů, a právě to byl jeden z největších problémů. Jednotlivé národy se od sebe liší a jejich seskupení v jedné říši a pod jednou vládou není trvale udržitelné. Vše se vyhrtilo první světovou válkou, která přinesla nové možnosti malým státům a velké problémy celé monarchii. Ta ztrácela svou autoritu, válčení bylo finančně nákladné a ke konci už nebylo možné zajistit základní potraviny jak obyvatelstvu, tak i vojákům. Po prohrané válce bylo zřejmé, že zánik habsburské monarchie je jistý. Rozpadl se čtyři sta let fungující celek a s ním i režim, který byl v Českých zemích nastolen. Tomáš Garrigue Masaryk, Edvard Beneš, Karel Kramář a mnoho dalších se zasloužili o vytvoření režimu nového. Velkou oporou byly Spojené státy americké, Francie nebo Anglie, když uznaly československé orgány či vládu. To byla zásluha T. G. Masaryka a Edvarda Beneše.

28. říjnem začala existovat nová republika a bylo nutné řešit odluku měny, úvěry na rekonstrukci hospodářství nebo zajištění zásobování obyvatelstva. Muselo se vytvořit nové zákonodárství a ústava. Na počátku 30. let postihla celý svět finanční krize, takže bylo nutné řešit nezaměstnanost. Přes to všechno měl stát naději na zdárnou existenci. Nedokázal však vzdorovat agresivním státům. Ztroskotal na německé otázce, která vyústila v tzv. Mnichovský diktát. Historie se opakovala bylo potlačováno vše české, Češi byli diskriminováni a zatlačeni do pozadí. O Mnichovské konferenci se velmi často říká, že se jednalo „O nás bez nás“, jelikož žádný ze spojeneckých států Československo nepřizval. Panovaly oprávněné obavy z ekonomicky silného a zfanatizovaného Německa. V čele Československa byl Edvard Beneš, funkci prezidenta republiky vykonával ve nepříhodné době, která mu neumožnila rozhodovat se svobodně. Dodnes je osoba Edvarda Beneše spojována s tím, že v roce 1938 vydal Československo dobrovolně Němcům. Mnichovský diktát se považuje za konec první republiky, došlo ke zhroucení těžce utvářeného samostatného státu a idejí mnoha osobností, které se o utváření zasloužily. Roku 1938 nastala pro Čechy i Slováky opět doba omezování a utlačování. Suverénní Československo existovalo pouhých 20 let.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce*. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1994.
2. BOŽINOV, M. P. *Vzpomínky na první odboj*. 1. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1997, 84 s., ISBN 80-901733-6-5.
3. BRABEC, J. *Cesta a odkaz T. G. Masaryka*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, 269 s. ISBN 80-7106-620-6.
4. DEJMEK, J. *Edvard Beneš*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006, 631 s. ISBN 80-246-1224-0.
5. FIC, V. M. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918, 3. díl*. 1. vyd. Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008, 505 s., ISBN 978-80-87122-03-7.
6. GALANDAUER, J. *O samostatný československý stát 1914-1918*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, 117 s. ISBN 80-04-26140-X.
7. GILBERT, M. *První světová válka – úplná historie*. Přel. Z. Hron 1. vyd. Praha: BB/art, 2005, 759 s., ISBN 80-7341-563-1.
8. HAJŠMAN, J. *Mafie v rozmachu: Vzpomínky na odboj doma*. Praha: Nakladatelství Orbis, 1933, 435 s.
9. KÁRNÍK, Z. *České země v éře první republiky (1918-1938) 1. díl Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Libri, 2003, 575 s. ISBN 80-7277-195-7.
10. KÁRNÍK, Z. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Dokořán, s. r. o., 2008, 502 s. ISBN 978-80-7363-146-8.

11. KLIMEK, A. *Říjen 1918 – Vznik Československa*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1998, 279 s. ISBN 80-7185-175-2.
12. KOLEKTIV PRACOVNÍKŮ SÚA *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918, rok 1917*. 1. vyd. Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 1996, 259 s. ISBN 80-85475-24-3.
13. LUSTIGOVÁ, M. *Karel Kramář*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2007, 368 s. ISBN 978-80-7021-898-3.
14. MASARYK, T.G. *Nová Evropa*. 4. vyd. Brno: Doplněk, 1994, 196 s. ISBN 80-85765-29-2.
15. NEDOROST, L. *Češi v první světové válce 2. díl, Na frontách velké války*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Libri, 2006, 319 s. ISBN 80-7277-322-4.
16. NEDOROST, L. *Češi v první světové válce 3. díl, Do hořkého konce*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Libri, 2007, 299 s. ISBN 978-80-7277-327-5.
17. OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2000, 355 s. ISBN 80-7184-791-7.
18. PERNES, J. *Pod habsburským orlem*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Brána, s. r. o., 2001, 208 s. ISBN 80-7243-123-4.
19. PEROUTKA, F. *Budování státu I-II (1918-1919)*. 4. vyd. Praha: Academia, 2003, 867 s. ISBN 80-200-1121-8.
20. PICHLÍK, K. *Bez legend: Zahraniční odboj 1914-1918*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1991, 424 s. ISBN 80-7038-217-1.
21. PICHLÍK, K. *Českoslovenští legionáři (1914-1918)*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1996, 288 s. ISBN 80-204-0580-1.

22. PROKŠ, P. *Konec říše Habsburků*. 1 vyd. Praha: ISV nakladatelství, 2004, 287 s. ISBN 80-86642-25-9.
23. VRBATA, J. Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918, rok 1918. 1. vyd. Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 1997, 383 s. ISBN 80-85475-35-9.

ABSTRAKT

SVOBODOVÁ, M. *Vznik Československé republiky : bakalářská práce*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2010. 56 s.
Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Štěpán Strnad.

Klíčová slova: Československo, Tomáš Garrigue Masaryk, Edvard Beneš, československý odboj, první světová válka.

Práce řeší, pojednává, analyzuje, shrnuje, zkoumá postavení Čechů a Slováků v Rakousko-Uhersku, vznik československého odboje a důležité osobnosti, které ho organizovaly, vypuknutí první světové války a situaci na bojištích, pozdější kapitulaci Rakousko-Uherska a různé deklaráce.

V závěru práce je popsán 28. říjen 1918 a problémy nového samostatného státu.

ABSTRACT

SVOBODOVÁ, M. *The Foundation of the Czechoslovak Republic : Bachelor thesis* : České Budějovice : The College of European and Regional Studies, o. p. s., 2010. 56 p. Supervisor: Mgr. Štěpán Strnad.

Key words: Czechoslovakia, Tomas Garrigue Masaryk, Edvard Beneš, Czechoslovak resistance, the First World War

This bachelor thesis deals with, analyses, summaries, investigates the position of the Czechs and Slovaks in Austria-Hungary, the origin of the Czechoslovak resistance, and important personalities, which it organized, the start of the First World War and the situation on the battlefields, the later surrender of Austria-Hungary and various declarations.

In conclusion this work is described in the 28th October 1918 and the challenges of the new independent state.